

Regeringens proposition

2003/04:48

Åtgärder mot barnäktenskap och tvångsäktenskap

Prop.
2003/04:48

Regeringen överlämnar denna proposition till riksdagen.

Stockholm den 18 december 2003

Göran Persson

Thomas Bodström
(Justitiedepartementet)

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslår regeringen lagändringar som syftar till att förbättra skyddet för enskilda mot påtvingade och för tidiga äktenskap.

Enligt regeringens bedömning finns det behov av att anpassa nuvarande regler om val av tillämplig lag vid hindersprövning till ändrade värderingar inom området. Reglerna föreslås ändrade på sådant sätt att hindersprövning för vigsel inför svensk myndighet alltid skall ske med tillämpning av svensk lag. Om ingen av parterna har anknytning till Sverige genom medborgarskap eller hemvist skall för var och en av dem även medborgarskapslandets eller hemvistlandets lag tillämpas.

En konsekvens av ändringen är att ingen längre kan ingå äktenskap inför svensk myndighet före 18 års ålder utan särskilt tillstånd. Villkoren för att få ett sådant tillstånd föreslås också bli skärpta.

Vidare föreslås en ny regel som förtydligar och förbättrar möjligheterna att vägra erkänna ett utländskt äktenskap som ingåtts under tvång eller som inte hade tillåtits vid en svensk hindersprövning.

Propositionen innehåller också förslag till vissa lagändringar som skall förebygga att äktenskap ingås inför svensk myndighet i strid mot gällande ordning.

Möjligheten till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid föreslås utvidgad till att omfatta även fall då äktenskapet ingåtts under tvång eller i strid mot ålderskravet. Allmän åklagare skall kunna föra talan om äktenskapsskillnad i dessa fall.

För att uppnå en enhetlig ordning flyttas vissa ärenden om tillstånd att ingå äktenskap från regeringen till länsstyrelse.

Förslagen berör i tillämpliga delar också registrerade partnerskap.

Ändringarna föreslås träda i kraft den 1 maj 2004.

1	Förslag till riksdagsbeslut.....	4
2	Lagtext.....	5
2.1	Förslag till lag om ändring i äktenskapsbalken.....	5
2.2	Förslag till lag om ändring i lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap.....	8
2.3	Förslag till lag om ändring i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap.....	9
2.4	Förslag till lag om ändring i lagen (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan.....	11
3	Ärendet och dess beredning.....	12
4	Ändrade regler om hindersprövning.....	13
4.1	Gällande rätt.....	13
4.2	Ändrad huvudregel för lagvalet vid hindersprövning.....	15
4.3	Beaktande av äktenskapshinder i utländsk lag vid svag anknytning till Sverige.....	18
4.4	Särskilda skäl skall krävas för tillstånd att ingå äktenskap före 18 års ålder.....	20
4.5	Enhetlig ordning för tillståndsprövningen.....	22
5	Ny regel om erkännande av utländska äktenskap.....	24
6	Förbättrade möjligheter till äktenskapsskillnad utan betänketid.....	36
7	Förbättrad kontroll.....	39
7.1	Förbättrad kontroll av vigselförrättare och registreringsförrättare.....	39
7.2	Förbättrad kontroll av trossamfund med vigsel tillstånd.....	41
8	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser.....	43
9	Ekonomiska konsekvenser.....	44
10	Författningskommentar.....	45
10.1	Förslaget till lag om ändring i äktenskapsbalken.....	45
10.2	Förslaget till lag om ändring i lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap.....	51
10.3	Förslaget till lag om ändring i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap.....	52
10.4	Förslaget till lag om ändring i lagen (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan.....	57
Bilaga 1	Sammanfattning av departementspromemorian Svenska och utländska äktenskap, Ds 2002:54.....	59
Bilaga 2	Promemorian lagförslag.....	60
Bilaga 3	Förteckning över remissinstanserna.....	67
Bilaga 4	Lagrådsremissens lagförslag.....	68

Bilaga 5	Lagrådets yttrande	75	Prop. 2003/04:48
	Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 18 december 2003 .	81	

1 Förslag till riksdagsbeslut

Prop. 2003/04:48

Regeringen föreslår att riksdagen antar regeringens förslag till

1. lag om ändring i äktenskapsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap,
3. lag om ändring i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap,
4. lag om ändring i lagen (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan.

2.1 Förslag till lag om ändring i äktenskapsbalken

Härigenom föreskrivs att 2 kap. 1 och 3 §§, 4 kap. 8 §, 5 kap. 5 § och 15 kap. 1 § äktenskapsbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

1 §

Den som är under 18 år får inte ingå äktenskap utan tillstånd av länsstyrelsen i det län där den underårige har sitt hemvist.

Den som är under 18 år får inte ingå äktenskap utan tillstånd av myndighet som anges i 15 kap. 1 §. Tillstånd får meddelas endast om det finns särskilda skäl.

3 §

Äktenskap får inte ingås mellan dem som är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller är helsyskon.

Halvsyskon får inte ingå äktenskap med varandra utan tillstånd av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

Halvsyskon får inte ingå äktenskap med varandra utan tillstånd av myndighet som anges i 15 kap. 1 §.

Lydelse enligt SFS 2003:644

Föreslagen lydelse

4 kap.

8 §¹

Vigsselförrättaren skall genast sända underrättelse om vigseln till Skatteverket.

Vid underrättelse om vigsel skall Skatteverket kontrollera att vigseln har föregåtts av hindersprövning och att vid denna prövning något hinder mot äktenskapet inte kommit fram. Om en sådan prövning inte har förekommit eller om vigseln har förrättats trots att det vid prövningen kommit fram hinder mot äktenskapet, skall Skatteverket sända underrättelse om förhållandet till den som skall anmäla eller pröva frågor om disciplinansvar, åtalsanmälan, avskedande eller

¹ Senaste lydelse 1994:1976.

entledigande beträffande vigselför- Prop. 2003/04:48
rättaren. I de fall som avses i 5 kap.
5 § första stycket skall Skatteverket
även underrätta allmän åklagare.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 kap.

5 §²

Om äktenskapet har ingåtts trots att makarna är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller är helsyskon, har var och en av makarna rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid. Detsamma gäller om äktenskapet har ingåtts trots att någon av makarna redan var gift eller partner i ett registrerat partnerskap och det tidigare äktenskapet eller partnerskapet inte har blivit upplöst.

Föreligger tvegifte, har var och en av makarna i det tidigare äktenskapet rätt att få detta upplöst genom äktenskapsskillnad utan föregående betänketid. Detsamma gäller om partnerskap registrerats trots att någon av partnerna då var gift.

I fall som avses i första stycket kan talan om äktenskapsskillnad föras även av allmän åklagare.

En make har rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid om det görs sannolikt att maken har tvingats att ingå äktenskapet eller om maken har ingått äktenskapet före 18 års ålder utan behörig myndighets tillstånd. Om äktenskapet har ingåtts trots att makarna är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller är helsyskon, har var och en av makarna rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid. Detsamma gäller om äktenskapet har ingåtts trots att någon av makarna redan var gift eller partner i ett registrerat partnerskap och det tidigare äktenskapet eller partnerskapet inte har blivit upplöst.

I de fall som avses i första stycket kan talan om äktenskapsskillnad föras även av allmän åklagare. I de fall som avser äktenskap som ingåtts av underårig är socialnämnden i den kommun där personen är folkbokförd eller, om personen inte är folkbokförd här i landet, i den kommun där han eller hon vistas skyldig att på begäran lämna yttrande samt de upplysningar som kan vara av betydelse för frågans bedömning till åklagaren. En annan socialnämnd som har tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse i frågan är skyldig att lämna

² Senaste lydelse 1994:1118.

15 kap.

1 §

En ansökan om tillstånd till äktenskap enligt 2 kap. 1 eller 3 § prövas av länsstyrelsen i ett län där en sökande är folkbokförd. Saknas en sådan behörig länsstyrelse prövas ansökan av Länsstyrelsen i Stockholms län.

I ärenden om tillstånd till äktenskap enligt 2 kap. 1 § skall länsstyrelsen bereda den underåriges vårdnadshavare tillfälle att yttra sig, om det kan ske. Yttrande skall också inhämtas från socialnämnden i den kommun där den underårige har sitt hemvist.

I ärenden som rör underårige skall länsstyrelsen bereda den underåriges vårdnadshavare tillfälle att yttra sig, om det kan ske. Yttrande samt de upplysningar som kan vara av betydelse för frågans bedömning skall inhämtas från socialnämnden i den kommun där den underårige är folkbokförd eller, om den underårige inte är folkbokförd här i landet, i den kommun där han eller hon vistas. En annan socialnämnd som har tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse i frågan är skyldig att lämna sådana på begäran av den socialnämnd som skall yttra sig. I ärenden som rör halvsyskon skall länsstyrelsen inhämta yttrande från Socialstyrelsen.

Meddelar länsstyrelsen tillstånd till äktenskapet, får beslutet överklagas av den underåriges vårdnadshavare.

Ett beslut att tillåta en underårige att ingå äktenskap får överklagas av den underåriges vårdnadshavare.

Denna lag träder i kraft den 1 maj 2004. För äktenskap som har ingåtts före ikraftträdandet gäller bestämmelserna i 5 kap. 5 § i sin äldre lydelse.

2.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap

Prop. 2003/04:48

Härigenom föreskrivs att 1 kap. 3 § lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

3 §

Registrering får inte ske beträffande den som är under 18 år eller dem som är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller är halvsyskon.

Registrering får inte heller ske beträffande halvsyskon utan tillstånd av *regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.*

Registrering får inte ske av den som är gift eller som redan är registrerad partner.

Rätten till registrering av ett partnerskap prövas enligt svensk lag.

Denna lag träder i kraft den 1 maj 2004.

2.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap

Prop. 2003/04:48

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap¹
dels att 1 kap. 2, 3 och 10 §§ skall upphöra att gälla,
dels att 1 kap. 1 och 7 §§ skall ha följande lydelse,
dels att det i lagen skall införas en ny paragraf, 1 kap. 8 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

1 §²

Vill *någon* ingå äktenskap inför svensk myndighet, *prövas hans rätt därtill enligt lagen i den stat där han är medborgare, om ej annat följer av vad som sägs här nedan.*

Vill *en man och en kvinna* ingå äktenskap inför *en* svensk myndighet, *skall det prövas om det finns något hinder mot äktenskapet enligt svensk lag.*

Om varken mannen eller kvinnan är svensk medborgare eller har hemvist i Sverige, skall det dessutom prövas att var och en av dem har rätt att ingå äktenskapet enligt lagen i en efter eget val angiven stat där han respektive hon antingen är medborgare eller har hemvist. Om båda begär det och det finns särskilda skäl, får dock prövningen ske med tillämpning av enbart svensk lag även i sådant fall.

7 §³

Äktenskap som ingåtts utom riket enligt främmande lag anses giltigt till formen, om det är giltigt i den stat där det ingicks. Har äktenskap ingåtts inför diplomatisk eller konsulär tjänsteman eller annan, som av främmande stat förordnats att förrätta vigsel i annan främmande stat, anses äktenskapet också giltigt till formen, om det är giltigt i den stat som meddelat förordnandet.

Även i annat fall än som avses i första stycket skall äktenskap som

Även i annat fall än som avses i första stycket skall äktenskap som

¹ Senaste lydelse av lagens rubrik 1971:797

1 kap. 2 § 1976:1120

1 kap. 3 § 1973:942

1 kap. 10 § 1998:367.

² Senaste lydelse 1973:942.

³ Senaste lydelse 1973:942.

ingåtts utom riket anses giltigt till formen, om det är giltigt i den eller de stater där mannen och kvinnan voro medborgare.

ingåtts utom riket anses giltigt till formen, om det är giltigt i den eller de stater där mannen och kvinnan var medborgare eller hade hemvist.

Prop. 2003/04:48

8 a §

Ett äktenskap som har ingåtts enligt utländsk lag erkänns inte i Sverige

1. om det vid tidpunkten för äktenskapets ingående skulle ha funnits hinder mot det enligt svensk lag och minst en av parterna var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige eller

2. om det är sannolikt att det har ingåtts under tvång.

Vad som sägs i första stycket gäller inte om det finns särskilda skäl att erkänna äktenskapet.

1. Denna lag träder i kraft den 1 maj 2004. Bestämmelserna i 1 kap. 8 a § tillämpas dock inte på äktenskap som har ingåtts före ikraftträdandet.

2. Bestämmelserna i 1 kap. 1 § i sin nya lydelse tillämpas även om hindersprövning har begärts före den 1 maj 2004.

3. Hindersprövning som gjorts före den 1 maj 2004 med tillämpning av utländsk lag gäller inte för vigsel efter den 30 april 2004, om den person som avser att ingå äktenskap är under 18 år eller fråga är om äktenskap mellan halvsyskon.

2.4 Förslag till lag om ändring i lagen (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan Prop. 2003/04:48

Härigenom föreskrivs att 3 § lagen (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §

Om Kammarkollegiet finner att ett trossamfund som fått tillstånd att förrätta vigsel inte längre uppfyller kraven enligt 1 §, skall Kammarkollegiet återkalla tillståndet.

Uppfyller en vigselförrättare inte längre kraven enligt 2 § andra stycket eller missköter vigselförrättaren sin uppgift, skall Kammarkollegiet återkalla förordnandet att vara vigselförrättare.

Uppfyller en vigselförrättare inte längre kraven enligt 2 § andra stycket eller missköter vigselförrättaren sin uppgift, skall Kammarkollegiet återkalla förordnandet att vara vigselförrättare. *I samband med en sådan återkallelse skall Kammarkollegiet utreda om det finns grund för att enligt första stycket återkalla samfundets tillstånd att förrätta vigsel.*

Ett förordnande att vara vigselförrättare skall återkallas av Kammarkollegiet, om samfundet begär det.

Om en vigselförrättare avlider, skall samfundet snarast anmäla detta till Kammarkollegiet.

Denna lag träder i kraft den 1 maj 2004.

Bestämmelser om vilket lands lag som skall tillämpas vid hindersprövning och om erkännande av utländska äktenskap finns i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap (1904 års lag). Ändringar av bestämmelserna har skett i mindre steg vid flera tillfällen.

I betänkandet Internationella familjerätsfrågor (SOU 1987:18) lade Familjelagssakkunniga fram ett förslag till en samlad lag om internationella familjerätsfrågor. Betänkandets lagförslag innehöll bl.a. förändrade regler om hindersprövning.

Familjelagssakkunnigas förslag har lett till lagstiftning i vissa delar, men inte i de delar som rör ingående av äktenskap. Beredningen av frågor om förändrade regler om lagval vid hindersprövning, lägsta äktenskapsålder och erkännande av utländska äktenskap har fortsatt.

Riksdagen har i ett tillkännagivande under år 2002 gett uttryck för att det är angeläget att lagstiftningsåtgärder omgående kommer till stånd för att förhindra barnäktenskap och arrangerade äktenskap (bet. 2001/02:LU13, rskr. 2001/02:148).

Inom Justitiedepartementet har departementspromemorian Svenska och utländska äktenskap (Ds 2002:54) utarbetats. En sammanfattning av promemorians förslag finns i *bilaga 1*. Promemorians lagförslag finns i *bilaga 2*.

Promemorian har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 3*. En remissammanställning finns tillgänglig i lagstiftningsärendet (dnr Ju2002/7159/L2).

De lagförslag som presenteras utgör en del av ett större åtgärdsprogram från regeringens sida. Under de senaste åren har allt mer uppmärksamhet riktats mot situationen för ungdomar som lever i en vardag av ofrihet, tvång, hot eller våld. Det är känt att vissa flickor och pojkar utsätts för extrem kontroll från sina anhöriga. En del lovas bort i arrangerade äktenskap redan som barn eller tvingas att gifta sig, andra utsätts för hot och tvång när de försöker leva som andra ungdomar. Ibland kan det vara fråga om att föräldrarna vill styra över familjebildningen. I andra fall kan det vara fråga om att de vill hindra den unge från att göra något, exempelvis att leva enligt sin sexuella läggning. Regeringen har vidtagit, och fortsätter att vidta, en rad åtgärder för att förbättra förhållandena för dessa ungdomar.

Insatserna är i huvudsak inriktade på förebyggande arbete och ett bättre skydd av individen. Det rör sig bl.a. om förbättrad utbildning, ökade kunskaper inom omsorg, polis och socialtjänst, kunskapsseminarier, inrättande av skyddat boende, bidrag till projekt som arbetar med jämställdhets- och integrationsfrågor samt ett förbättrat rättsligt skydd i olika frågor. Förslagen i denna proposition rör i huvudsak endast civilrättsliga frågeställningar. Frågan om gällande straffbestämmelser erbjuder ett tillfredsställande skydd mot barnäktenskap och tvångsäktenskap, kommer att övervägas i ett annat sammanhang.

De nationella insatserna förenas också med internationellt arbete. Utrikesdepartementet har på humanitär grund agerat så att flickor och unga kvinnor som förts bort för tvångsäktenskap utomlands har kunnat återvända till och få skydd i Sverige. I FN:s generalförsamling och FN:s

kommission för de mänskliga rättigheterna har Sverige och EU varit pådrivande i frågor om brott mot kvinnor. I Nordiska rådet uppmärksammas frågorna och i Nordiska ministerrådet diskuteras samordnade åtgärder mot tvångsäktenskap och barnäktenskap.

Propositionen bygger på en överenskommelse mellan den socialdemokratiska regeringen, Vänsterpartiet och Miljöpartiet.

Lagrådet

Regeringen beslutade den 13 november 2003 att inhämta Lagrådets yttrande över de lagförslag som finns i *bilaga 4*.

Lagrådets yttrande finns i *bilaga 5*. Lagrådet lämnar de grundläggande förslagen utan invändningar. Förslaget om att inte erkänna ett utländskt äktenskap i vissa fall och förslaget om att utvidga möjligheterna till äktenskapsskillnad utan betänketid till att omfatta även tvångsäktenskap tillstyrks dock inte. I dessa delar anför Lagrådet sammanfattningsvis följande. Lagrådet ifrågasätter om det finns behov av en bestämmelse om att inte erkänna ett utländskt barnäktenskap, och om den tillgodoser de syften som anges. Vidare befävar Lagrådet att den föreslagna regleringen i enskilda fall kan leda till oklarhet om en persons civila status. Lagrådet anser att frågan om införandet av en rätt till omedelbar äktenskapsskillnad respektive ett icke-erkännande av utländska äktenskap i fall av tvångsäktenskap bör belysas i ett vidare perspektiv innan ställning tas till förslagen. Lagrådets synpunkter i dessa delar behandlas i avsnitten 5 och 6. Regeringen gör härvid en annan bedömning än Lagrådet.

I vissa delar efterfrågar Lagrådet fördjupade redogörelser och klargöranden. Lagrådet har också ett par synpunkter på lagtextens utformning. Regeringen har i dessa delar beaktat Lagrådets synpunkter och i huvudsak tillgodosett dem.

Regeringen återkommer i avsnitten 5 och 6 samt i författningskommentaren till Lagrådets synpunkter.

I förhållande till lagrådsremissens förslag har vissa språkliga och redaktionella ändringar gjorts.

4 Ändrade regler om hindersprövning

4.1 Gällande rätt

I 2 kap. äktenskapsbalken uppställs vissa hinder mot äktenskap. Den som är under 18 år får inte gifta sig utan tillstånd av länsstyrelsen (1 §). De som är släkt i rätt upp- och nedstigande led eller är helsyskon får inte ingå äktenskap (3 § första stycket). Halvsyskon får gifta sig med varandra endast efter tillstånd av regeringen eller av den myndighet regeringen bestämmer (3 § andra stycket). Den som sedan tidigare är gift eller partner i ett registrerat partnerskap får inte ingå äktenskap (4 §). I lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap (partnerskapslagen) föreskrivs motsvarande hinder mot registrering av partnerskap, dock med den skillnaden att den som är under 18 år inte kan få dispens från ålderskravet (1 kap. 3 §).

Hindersprövningen görs vanligen av skattemyndigheten på den ort där den som har ansökt om prövningen är bosatt. Riksdagen har nyligen beslutat att Riksskatteverket och de nuvarande skattemyndigheterna från och med den 1 januari 2004 ersätts av en för hela landet gemensam myndighet, Skatteverket (prop. 2002/03:99, bet. 2003/04:SkU2, rskr. 2003/04:17, SFS 2003:644).

I fall där det finns en internationell anknytning skall den myndighet som gör hinderprövningen ta ställning till vilket lands lag den skall tillämpa. Huvudregeln för detta lagval är att en persons rätt att gifta sig prövas enligt lagen i den stat där han eller hon är medborgare (1 kap. 1 § 1904 års lag). Som undantag gäller att en svensk medborgare med hemvist i en främmande stat sedan minst två år har möjlighet att få sin rätt att ingå äktenskap prövad enligt lagen i den främmande staten, om den med vilken han eller hon avser att gifta sig medger det (1 kap. 2 § första stycket 1904 års lag). En utländsk medborgare som sedan minst två år har hemvist i en annan stat än medborgarskapsstaten har motsvarande rätt (andra stycket samma paragraf). En utländsk medborgare med hemvist i Sverige sedan mer än två år har alltså möjlighet, men inte skyldighet, att få sin rätt att ingå äktenskap prövad enligt svensk lag. Vidare finns möjlighet för regeringen att i visst fall förordna att svensk lag får tillämpas beträffande utländsk medborgare som inte haft hemvist här i två år (tredje stycket samma paragraf).

Statslösa personer och flyktingar med hemvist i Sverige får sin rätt prövad enligt svensk lag till följd av att de i detta sammanhang jämställs med svenska medborgare (7 kap. 3 § 1904 års lag).

För internordiska förhållanden gäller särskilda bestämmelser enligt förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap.

Även om hinderprövningen enligt lagvalsreglerna i 1904 års lag skall göras enligt utländsk lag skall vissa i lagen särskilt angivna äktenskaps hinder alltid beaktas (1 kap. 3 §). Hindren är desamma som de i äktenskapsbalken med två undantag. Dels får halvsyskon gifta sig utan dispens, dels är åldersgränsen för äktenskap utan tillstånd av länsstyrelsen 15 år i stället för 18 år.

Sistnämnda bestämmelse är avsedd att förhindra en rättstillämpning som strider mot grunderna för den svenska rättsordningen (prop. 1973:158 s. 82). Som ett allmänt förbehåll gäller dock också att bestämmelser i främmande lag eller beslut som har meddelats av myndighet i främmande stat inte får tillämpas, om det skulle vara uppenbart oförenligt med grunderna för rättsordningen här i landet (7 kap. 4 § 1904 års lag).

För partnerskap finns det i partnerskapslagen en lagvalsregel som föreskriver att rätten till registrering prövas enligt svensk lag (1 kap. 3 §). Registrering får ske endast om paret har anknytning till Sverige eller vissa andra länder (1 kap. 2 §).

Regeringens förslag: Vid hindersprövning för vigsel inför en svensk myndighet skall den svenska lagens bestämmelser om äktenskaps-hinder alltid tillämpas.

Promemorians förslag stämmer överens med regeringens (se promemorian s. 69 f. och 75 f.).

Remissinstanserna tillstyrker förslaget eller lämnar det utan invändning.

Skälen för regeringens förslag

Nuvarande huvudregel bör ändras

Den nu gällande huvudregeln att en persons rätt att gifta sig prövas enligt medborgarskapslandets lag ger uttryck för den i Sverige liksom ett antal andra länder sedan lång tid tillämpade nationalitetsprincipen. Tanken bakom principen är att de personliga rättsförhållandena skall prövas enligt den lag som personen har starkast och varaktigast anknytning till. Som närmare berörs i promemorian tillämpas denna princip dock i allt mindre utsträckning. Orsaken kan bl.a. sökas i den med tiden generellt ökande rörligheten över gränserna. Med ett större antal personer bosatta i ett annat land än det land de är medborgare i har nationaliteten typiskt sett fått mindre betydelse som anknytningsfaktor. Utvecklingstendenserna inom rättsområdet talar alltså för att den nu gällande grundregeln bör omprövas.

Den ändrade synen på nationalitetsprincipen återspeglas i den debatt som förts i frågan om hindersprövning. Det är i dag en vanlig uppfattning att det är principiellt olämpligt att vid hindersprövningen göra åtskillnad mellan svenska och utländska medborgare med hemvist i landet. De som är medborgare i annat land kan ha svårt att godta att de på grund av sitt utländska medborgarskap behandlas på ett annat sätt än svenska medborgare. Det kan antas att benägenheten att godta en sådan åtskillnad mellan personer som befinner sig under samma jurisdiktion kommer att fortsätta att minska. Nationalitetsprincipen blir i det perspektivet allt mindre lämplig som utgångspunkt för hindersprövningen.

Ett annat viktigt skäl till ändring är att huvudregeln i realiteten oftast inte har någon inverkan på en utländsk medborgares hindersprövning. Undantaget som innebär att den som sedan minst två år har hemvist i annat land än medborgarskapslandet har rätt att få hindersprövning enligt hemvistlandets lag är i praktiken mycket betydelsefullt. Och i de fall utländsk lag skall tillämpas leder det allt mer sällan till annat resultat än om svensk lag använts. Antalet äktenskapshinder har med tiden successivt minskat i många länder och hindren motsvarar ofta de svenska. Regler i utländsk rätt som tar sikte på att hindra äktenskap på grund av ras, religion, nationalitet, etnisk tillhörighet eller liknande skall inte tillämpas av svenska myndigheter eftersom det skulle strida mot grunderna för den svenska rättsordningen. Återstående skillnader, exempelvis mer långtgående hinder i fråga om släktskap, regler om väntetid efter skilsmässa, hinder på grund av vissa sjukdomar eller andra åldersgränser, kan visser-

ligen få betydelse. Enligt en särskild bestämmelse skall dock samtidigt de flesta svenska äktenskapshindren iakttas även om rätten att ingå äktenskap prövas enligt utländsk lag (1 kap. 3 §). Det råder i dag stor enighet om att också den svenska 18-årsgränsen bör tillämpas för alla som vill vigas inför svensk myndighet. Efter en sådan förändring återstår det endast ett mycket begränsat utrymme där tillämpningen av medborgarskapslandets lag blir utslagsgivande. Sammantaget framstår huvudregeln i detta perspektiv snarast som ett undantag.

Ett skäl för att hålla fast vid nationalitetsprincipen kan vara att det med en annan ordning finns risk för en ökning av antalet haltande äktenskap, det vill säga äktenskap som anses giltiga i en stat men inte i en annan. Denna risk bör visserligen beaktas vid utformningen av lagvalsreglerna, men risken skall inte överbetonas. I promemorian framhålls bl.a. att det är få fall i vilka utländsk lag hindrar att äktenskap ingås här och att ett äktenskap i många fall erkänns i ett annat land även om det har ingåtts i strid mot något äktenskapshinder i det landets lag. Argumentet är alltså inte av sådan tyngd att det bör få bli bestämmande för huvudregeln.

Sammantaget överväger skälen för att nu ändra principen för lagval vid hindersprövning.

Lagen i det land vigselmyndigheten tillhör

Frågan är då vilka grundläggande krav som skall ställas på den ordning som i stället skall gälla och vilken huvudregel som bäst kan möta dessa krav.

En självklar förutsättning även framdeles är att den enskildes rätt att ingå äktenskap och bilda familj skall tillgodoses. Sammanlevande bör ha möjlighet att välja äktenskapets form för sin samlevnad, om inte sociala eller medicinska skäl talar mot det.

En viktig utgångspunkt bör vara vad som motiverat de omfattande undantagen från den nuvarande huvudregeln, nämligen att svenska myndigheter inte bör medverka till äktenskap som utifrån vårt samhälles grundläggande värderingar inte är önskvärda.

En annan utgångspunkt bör vara att bestämmelserna ges ett sådant innehåll och en sådan utformning att de är lätta att förstå och tillämpa. Många personer berörs av reglerna och hindersprövningen är ett rutinärendet som skall kunna handläggas enkelt och snabbt.

Hemvistet har i stor omfattning ersatt nationaliteten som bestämmande faktor för lagval och får i dag betraktas som den viktigaste anknytningsfaktorn. Med hänsyn till detta bör man i första hand överväga att låta lagvalet utgå från hemvistet för de personer som skall ingå äktenskap. En sådan huvudregel lider dock i stort sett av samma nackdelar som den nuvarande. Den tillgodoser inte intresset av att hindra att svenska myndigheter medverkar till äktenskap som enligt samhällets grundläggande värderingar inte är önskvärda. Den måste därför kompletteras med omfattande undantag av samma slag som i den nuvarande ordningen. Den praktiska skillnaden i förhållande till nationalitetsprincipen är därefter marginell. Ett annat viktigt argument mot hemvistprincipen på just detta område är att den är resurskrävande och kan orsaka praktiska problem vid tillämpningen. En bedömning av var en person har sitt hemvist kan i

vissa fall vara komplicerad. Ofta byter kvinnan eller mannen hemvist i samband med att äktenskapet ingås. Underlag för bedömningen kan behöva inhämtas från dem och det kan antas att lämnade upplysningar ibland blir ofullständiga eller kanske felaktiga. En ordning enligt vilken både kvinnans och mannens hemvist alltid måste fastställas lämpar sig därför mindre väl för ett rutinärende som en hindersprövning.

Regeringen delar den bedömning som görs i promemorian, nämligen att den huvudregel som har bäst förutsättningar att svara mot de krav som har nämnts i stället är den att rätten att ingå äktenskap inför svensk myndighet alltid skall prövas enligt svensk lag. Redan Familjelags-sakkunniga föreslog i sitt slutbetänkande Internationella familjerättsfrågor (SOU 1987:18) en sådan huvudregel och förslaget mottogs även den gången positivt av remissinstanserna.

Med en regel som utgår från den lag som gäller i det land vigselmyndigheten tillhör råder det inte någon tvekan om att den svenska rättsordningen betraktar de svenska bestämmelserna om äktenskaps hinder som orubbliga. Det blir tydligt att svenska myndigheter inte medverkar i tillkomsten av äktenskap som utifrån grundläggande värderingar i vårt samhälle inte är önskvärda och att äktenskapshindrens funktion att skydda enskilda omfattar alla oavsett ursprung och hemvist. Detta gäller visserligen i betydande grad redan i dag på grund av de vidsträckta undantagen från huvudregeln, men det framstår som lämpligare att det framgår redan av huvudregeln. Den lagtekniska lösningen blir också enklare eftersom behovet av att ha en sådan undantagsregel som nu finns i 1 kap. 3 § helt försvinner.

Valet av vigselort kan vara betingat av tillfälligheter och behöver i och för sig inte säga någonting om vilken anknytning mannen och kvinnan har till det land där vigseln sker. I de allra flesta fall låter ett par dock viga sig inför myndighet i det land paret har en stark samhörighet med och avser att leva i. Att vigselmyndigheten använder lagen i detta land är då naturligt.

Principen om tillämpning av vigselmyndighetens lag är lätt att förstå och tillämpa. Hindersprövningen blir enklare och mindre resurskrävande. Till skillnad från nationalitets- och hemvistprinciperna är utgångspunkten inte individanknuten. Medborgarskap eller hemvist behöver visserligen beaktas även med denna princip på grund av vissa nödvändiga tillägg, vilka berörs i följande avsnitt. Dessa faktorer blir dock i betydligt färre fall av betydelse och tillämpningen av utländsk rätt kan inskränkas väsentligt.

Den praktiska konsekvensen av principen om tillämpning av vigselmyndighetens lag är att vissa utländska medborgare som är under 18 år eller som är halvsyskon inte längre kan gifta sig i Sverige utan dispens. Den vidgar också utländska medborgares möjligheter att gifta sig i Sverige i de fall äktenskapshindren enligt nu tillämplig utländsk lag är mer långtgående än de svenska. Det i följande avsnitt föreslagna tillägget till huvudregeln avser att motverka tänkbara nackdelar med att möjligheterna att gifta sig här i vissa fall vidgas.

En viktig fördel med principen om vigselmyndighetens lag är att den motsvarar vad som gäller i de övriga nordiska länderna. För internordiska förhållanden är utgångspunkten, enligt 1931 års konvention mellan Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige innehållande internationellt

privaträttsliga bestämmelser om äktenskap, adoption och förmynderskap, att hindersprövningen sker enligt lagen i det land där den söks, om någon av parterna har hemvist där. Det är möjligt att med stöd av en hindersprövning i ett av de nordiska länderna begära att vigsel förrättas av myndighet i något av de andra länderna. Denna ordning har kunnat införas tack vare den nära överensstämmelsen mellan de nordiska ländernas materiella regler om äktenskapshinder. Mot bakgrund av konventionens regler är det lämpligt att sträva efter enhetliga regler för lagvalet vid hindersprövning även utanför det konventionsbundna området. En harmonisering stärker också banden med dessa länder och förbättrar möjligheterna att agera gemensamt i det internationella samarbetet.

Det har också ett stort värde att principen stämmer överens med en konvention som har utarbetats inom Haagkonferensen för internationell privaträtt, 1978 års Haagkonvention om ingående och erkännande av äktenskap. Föreslagna ändringar möjliggör ett svenskt tillträde till konventionen. Den frågan behandlas dock inte i detta ärende. Konventionen har hittills vunnit relativt liten anslutning, men den kan antas utgöra en viktig inspirationskälla för framtida lagreformer på området i andra länder.

4.3 Beaktande av äktenskapshinder i utländsk lag vid svag anknytning till Sverige

Regeringens förslag: Om varken kvinnan eller mannen har anknytning till Sverige genom medborgarskap eller hemvist skall för var och en av dem *även* medborgarskapslandets eller hemvistlandets lag tillämpas vid hindersprövningen. Om det finns särskilda skäl skall hindersprövningen dock kunna göras med tillämpning av enbart svensk lag även i ett fall med sådan svag anknytning till Sverige.

Promemorians förslag stämmer överens med regeringens (se promemorian s. 78 f.).

Remissinstanserna: *Riksskatteverket* förordar att enbart svensk lag skall tillämpas vid hindersprövningen även när paret helt saknar anknytning till Sverige. Verket anser att risken för att äktenskapshinder i andra länder kringgås är liten och att en ytterligare förenkling av hindersprövningen är motiverad. Verket menar också att regeln om undantag vid särskilda skäl bitvis är svårbedömd. I övrigt tillstyrker remissinstanserna förslaget eller lämnar det utan invändning.

Skälen för regeringens förslag: I promemorian görs bedömningen att det inte är motiverat att tynga hindersprövningen med en rätt till eller ett krav på prövning även enligt lagen i hemvistlandet eller medborgarskapslandet för alla sökande som saknar anknytning till Sverige. Att åtminstone en av parterna har anknytning till Sverige genom medborgarskap eller hemvist bedöms i beaktande av parternas val att ingå äktenskap inför svensk myndighet vara ett tillräckligt skäl för att i dessa fall tillämpa enbart svensk lag vid prövningen. Remissinstanserna godtar den bedömningen. Även regeringen instämmer i denna.

Enligt promemorian är det däremot nödvändigt att beakta utländsk lag vid hindersprövningen när såväl kvinnans som mannens anknytning till

Sverige är svagare än vad som nu nämnts, dvs. i de fall där varken kvinnan eller mannen är svensk medborgare eller har hemvist i Sverige. Två huvudsakliga skäl till detta anförs.

För det första framhålls det att risken för att svensk vigsel används för att kringgå äktenskapshinder i andra länder annars vore stor. Äktenskapshindren i andra länder motsvarar visserligen ofta de svenska, men i jämförelse med vissa länder är äktenskapshindren relativt få i Sverige. Det finns därför personer som inte får ingå äktenskap enligt sitt hemvistlands eller medborgarskapslands lagar, men som skulle kunna göra det enligt svensk rätt. Som exempel kan nämnas att det inte är tillåtet att ingå äktenskap med kusin eller syskonbarn i vissa länder. Det finns inte något allmänt svenskt intresse av att medverka till äktenskap i dessa fall. Respekten för andra länders lagar talar också för att så inte sker.

För det andra framhålls det att intresset av att sörja för att äktenskapet kommer att erkännas i ett annat land är som störst i de fall där det är sannolikt att paret i fråga inte har sin framtid i Sverige. Det är då av hänsyn till parterna inte lämpligt att bortse från lagen i ett land som de har närmare anknytning till. Det finns annars en risk för att det uppstår haltande äktenskap.

Regeringen instämmer i bedömningen. Skillnaderna mellan äktenskapshindren i olika länder kan visserligen antas vara i avtagande, men är ändå sådana att det av anförda skäl behövs ett tillägg till huvudregeln. De praktiska fördelarna för myndigheter och enskilda med att tillämpa enbart vigselmyndighetens lag överväger inte de nackdelar som nämnts.

Som tillägg bör därför, som föreslås i promemorian, föreskrivas att rätten att ingå äktenskap skall prövas även enligt annat lands lag om varken kvinnan eller mannen har anknytning till Sverige genom medborgarskap eller hemvist.

För att i rimlig grad undvika kringgående av äktenskapshinder i andra länder och förebygga att det uppkommer haltande äktenskap är det tillräckligt att antingen medborgarskapslandets lag eller hemvistlandets lag beaktas för vardera partens del. För den som exempelvis är medborgare i ett annat land och har hemvist i ett tredje land räcker det alltså med att vid sidan av de svenska äktenskapshindren kontrollera äktenskapshindren enligt lagen i ett av dessa två länder. Att kräva att förutsättningarna enligt mer än en utländsk rättsordning skall undersökas för varje sökande vore att gå längre än vad som i motsvarande fall gäller i dag.

Med hänsyn till syftet med att beakta ett annat lands lag bör bedömningen vara individuell. Den ena personens medborgarskap eller hemvist bör alltså inte kunna vara bestämmande för båda. Finns det flera alternativ bör var och en av parterna kunna bestämma enligt vilket annat lands lag hans eller hennes rätt att gifta sig skall prövas. Som *Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning* (HomO) föreslår bör det av bestämmelsen tydligt framgå att sökanden har denna valrätt.

Tillämpningen av utländsk rätt enligt en sådan regel beräknas bli av så liten omfattning att svensk myndighets verksamhet med att utfärda intyg om förekommande äktenskapshinder i utländsk rätt kan avvecklas.

Regeringen kan i dag i visst fall förordna att svensk lag får tillämpas beträffande utländsk medborgare som inte haft hemvist här i minst två år. Möjligheten till dispens är avsedd för bl.a. vissa situationer då det inte kan utredas om det finns ett hinder enligt tillämplig utländsk lag (se prop.

1973:158 s. 97 f.). I regeringens praxis har dispens meddelats i vissa fall där sökanden haft permanent uppehållstillstånd eller anknytningen till Sverige samlat tätt sig stark. Den föreslagna ordningen för lagvalet innebär att kravet på anknytning till Sverige sänks och att de flesta fall av sådant slag kommer att hindersprövas enligt enbart svensk lag. Det kan ändå inte uteslutas att det också i fortsättningen kan uppkomma situationer i vilka det framstår som rimligt att kunna göra undantag från kravet på beaktande av utländsk lag och den möjligheten bör därför behållas.

Dagens dispensregel bör i den nya utformningen av bestämmelsen motsvaras av ett uttryckligt undantag enligt vilket hindersprövningen kan göras enligt enbart svensk lag om sökandena begär det och det finns särskilda skäl. Kravet på särskilda skäl behandlas utförligt i författningskommentaren. Enligt regeringens bedömning är prövningen av frågan av förhållandevis enkelt slag och den bör utan svårigheter kunna göras av den hindersprövande myndigheten. Redan med den vidare tillämpning av utländsk lag som skall ske enligt dagens regler är det sällsynt att en sökande begär dispens hos regeringen. Man kan därför anta att det i praktiken ganska sällan blir aktuellt att tillämpa den föreslagna undantagsregeln.

Genom att saken avgörs inom ramen för hindersprövningen flyttas beslutanderätten i frågan från regeringen till den hindersprövande myndigheten. Allmän förvaltningsdomstol kan därmed överpröva ett beslut som går sökanden emot. En sådan ordning framstår som ändamålsenlig vid prövning av frågor som är av rättslig natur och av väsentlig betydelse för den enskilde (jfr prop. 1983/84:120). Motsvarande fråga berörs i avsnitt 4.5 beträffande prövning av ansökan om tillstånd att ingå äktenskap eller att registrera partnerskap.

Vid registrering av partnerskap tas hänsyn till andra rättsordningar än den svenska genom det särskilda anknytningskravet i 1 kap. 2 § partnerskapslagen. Frågan om det finns anledning att ändra denna ordning kommer att övervägas i ett annat sammanhang.

4.4 Särskilda skäl skall krävas för tillstånd att ingå äktenskap före 18 års ålder

Regeringens förslag: Endast om det finns särskilda skäl får tillstånd ges till äktenskap före 18 års ålder.

Promemorians förslag stämmer överens med regeringens (se promemorian s. 84 f.).

Remissinstanserna tillstyrker förslaget eller lämnar det utan invändning. *Malmö kommun* föreslår dock att det även införs en regel om att tillstånd aldrig skall meddelas den som är under 15 år.

Skälen för regeringens förslag: Den som är under 18 år kan begära dispens från ålderskravet hos länsstyrelsen (2 kap. 1 § äktenskapsbalken). I lagen anges det inte under vilka förutsättningar dispens får meddelas. Länsstyrelserna i landet har under senare tid prövat mindre än sammanlagt sextio ärenden per år och meddelat tillstånd i mindre än tjugo fall per år. Det har i huvudsak rört sig om 17-åriga flickor. Antalet pojkar och

yngre flickor som söker tillstånd är få. En relativt stor andel har utländskt medborgarskap. Av uppgifter från länsstyrelserna framgår det att vissa länsstyrelser oftare meddelar tillstånd än andra och att skälen för besluten varierar.

En ökad tillämpning av svensk lag vid hindersprövningen medför att tillämpningsområdet för regeln om dispens från ålderskravet också ökar. De utländska medborgare i åldern 15–17 år som med nuvarande ordning hindersprövas enligt annat lands lag och kan ingå äktenskap utan tillståndsprövning kommer inte att kunna göra det med de ändringar av lagvalsreglerna som föreslås. En del nya sökande kan förväntas ur denna grupp.

I promemorian föreslås att tillstånd till äktenskap före 18 års ålder skall få meddelas endast om det finns särskilda skäl. Promemorians förslag tillstyrks av remissinstanserna. Även regeringen anser att det finns ett behov av att klargöra och begränsa möjligheterna till dispens på det sätt som föreslås. Promemorieförslaget bör därför följas.

I 1973 års proposition med förslag till lag om ändring i giftermålsbalken, m. m. (prop. 1973:32 s. 95) anförde det föredragande statsrådet att åldersgränsen som ett principiellt äktenskapshinder markerar att en sådan samlevnad där endera parten eller båda är under 18 år är mindre önskvärd. Den som är under 18 år har i allmänhet inte nått den mognad som fordras för att självständigt ta ställning till de problem av personlig och ekonomisk art som uppkommer i en stadigvarande samlevnad, framhöll statsrådet.

Uttalandena om grunden för ålderskravet har fortfarande relevans för dispensprövningen. Det finns anledning att betona att dispensprövningen inte enbart handlar om att ge en underårig rätt att ingå äktenskap utan också om att undanta den underårige från det skydd åldersgränsen erbjuder. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* poängterar i sitt remissvar att det blivande äktenskapets allmänna lämplighet inte skall prövas. Detta är visserligen riktigt i den del prövningen tar sikte på att avgöra om den unge har den särskilda mognad som krävs för att tillåta honom eller henne att göra valet att ingå äktenskap. Den prövande myndigheten skall inte sätta sig i den unges ställning och göra valet åt denne. Utifrån intresset att skydda den unge finns det dock anledning att fästa stort avseende även vid andra omständigheter än den enskildes mognad. Risken för negativa konsekvenser av ett mycket tidigt äktenskap måste beaktas. Det bör därför krävas att det vid sidan av en tillräcklig mognad finns andra särskilda omständigheter som talar för ett undantag från åldersgränsen.

Naturligen får varje enskilt dispensärende avgöras efter en sammanvägning av samtliga omständigheter i just det fallet. En självklar utgångspunkt för prövningen är att den underåriges eget bästa skall vara bestämmande vid avgörandet. Endast om förhållandena är sådana att det är särskilt angeläget ur den unges egen synvinkel att äktenskap kan ingås före 18 års ålder bör dispens meddelas.

Utredningen i ett ärende bör utöver den unges mognad ta sikte på vilken betydelse ett äktenskap skulle ha för den unges utveckling, familjeliv, utbildning och sociala förhållanden i övrigt. Sökandens ålder, vårdnadshavarnas inställning samt i förekommande fall graviditet eller föräldraskap är faktorer som bör beaktas. Eftersom ett tillstånd förutsätter

ett självständigt ställningstagande från den unge bör särskild vikt också läggas vid att klargöra om ansökan är föranledd av påtryckningar från andra.

Med hänsyn till den stora andelen utländska medborgare bland sökandena finns det anledning att särskilt överväga vilken betydelse det bör ha att en sökande har sitt ursprung i en annan kulturell miljö än den svenska eller tillhör en grupp med annan syn på tidiga äktenskap än den som kommer till uttryck genom åldersgränsen i äktenskapsbalken.

I fråga om uppehållstillstånd på grund av äktenskap har det tidigare framhållits att ett generellt accepterande av äktenskap med underåriga utländska medborgare skulle stå i klar strid mot grundläggande svenska sociala värderingar beträffande barns och ungdomars rätt till en självständig utveckling och rätt till utbildning, deras rätt att själva träffa livsavgörande beslut samt strävandena mot jämställdhet mellan könen (prop. 1983/84:144 s. 75).

I linje med detta ställningstagande bör det i dispensärendena inte accepteras som ett skäl för bifall att den underårige tillhör en grupp som förespråkar en annan norm än den som lagen ställer upp. Motsatt ståndpunkt skulle leda till att ungdomar inom vissa minoritetsgrupper generellt undantas från den värdegrund och det skydd som lagen ger uttryck för.

Malmö kommun uppmärksammar särskilt frågan om ålder och föreslår en absolut åldersgräns vid 15 år. Regeringen har förståelse för förslaget. Risken med en 15-årsgräns är dock att det skydd som 18-årsgränsen är avsedd att ge kan komma att urholkas. Tillstånd för 15-åringar bör liksom tidigare vara utomordentligt sällsynta. En 15-årsgräns kan felaktigt tolkas som en signal om att så tidiga äktenskap generellt accepteras. Redan därför bör en sådan åldersgräns inte införas i lagen. Tilläggas kan att det i dag i praktiken inte förekommer några tillstånd att ingå äktenskap före 15 års ålder. Gällande straffbestämmelser innebär att sexuellt umgänge med barn under 15 år kan bestraffas. Det kan med hänsyn härtill förutsättas att tillstånd att ingå äktenskap före 15 års ålder inte heller i framtiden kommer att meddelas.

I författningskommentaren behandlas den praktiska tillämpningen av den ändrade bestämmelsen närmare.

HomO föreslår med hänvisning till att det saknas sakliga skäl till åtskillnad att motsvarande möjlighet till dispens införas för registrering av partnerskap. Frågan om dispens från 18-årsgränsen för registrering av partnerskap övervägs inte i den departementspromemoria som ligger till grund för denna lagrådsremiss. En dispensmöjlighet bör inte införas utan en beredning i vanlig ordning. Frågan tas därför inte upp nu.

4.5 Enhetlig ordning för tillståndsprövningen

Regeringens förslag: De ärenden om tillstånd till äktenskap och tillstånd till registrering av partnerskap som i dag prövas av regeringen skall prövas av länsstyrelse.

Promemorians förslag stämmer i allt väsentligt överens med regeringens (se promemorian s. 83 f.).

Remissinstanserna tillstyrker förslaget eller lämnar det utan invändning.

Skälen för regeringens förslag: Enligt nuvarande ordning prövar regeringen dels frågor om tillstånd för underårig att ingå äktenskap i de fall den underårige har hemvist i utlandet, dels frågor om tillstånd för halvsyskon att ingå äktenskap eller att registrera partnerskap. Regeringens beslut kan inte överklagas. Länsstyrelsen prövar å andra sidan frågor om tillstånd för underårig att ingå äktenskap i de fall den underårige har hemvist i Sverige. Länsstyrelsens beslut att inte meddela tillstånd kan med stöd av 22 § förvaltningslagen (1986:223) överklagas av den underårige själv. Beslut om att meddela tillstånd kan enligt 15 kap. 1 § äktenskapsbalken överklagas av den underåriges vårdnadshavare. Överklagande sker till allmän förvaltningsdomstol (15 kap. 4 § äktenskapsbalken).

Ordningen för tillståndsprovningen bör vara enhetlig. Det finns inga principiella skäl att ha handläggningen av ärendena uppdelad på nuvarande sätt. Den fråga som skall prövas är av rättslig natur och av väsentlig betydelse för den enskilde (jfr prop. 1983/84:120). Som föreslås i promemorian bör därför de ärenden som nu handläggs av regeringen föras över till länsstyrelsen.

I ärenden om tillstånd att ingå äktenskap eller att registrera partnerskap kan personliga kontakter med sökanden vara av värde för handläggningen. Det är därför motiverat att behörigheten att pröva en tillståndsfråga i första hand anknyter till sökandens folkbokföringsort. Motsvarande skäl kan anföras för att socialnämndens yttrande i ärende om dispens från ålderskravet i första hand skall lämnas av socialnämnden i den kommun där den underårige är folkbokförd.

De dispensärenden där sökanden inte är folkbokförd i landet är relativt få, men aktualiserar frågor som kräver viss erfarenhet av ärendeslaget. Handläggningen av dessa ärenden bör därför vinna på att samlas till en länsstyrelse. Länsstyrelsen i Stockholms län handlägger i dag en betydande andel av tillståndsärendena och kan förväntas ha den rutin som krävs för uppgiften. Saknas behörig länsstyrelse enligt huvudregeln bör därför ansökan prövas av Länsstyrelsen i Stockholms län.

I promemorian finns ett förslag om att en socialnämnd som har tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse för dispensfrågans bedömning utan hinder av sekretess enligt 7 kap. 4 § första stycket sekretesslagen (1980:100) skall vara skyldig att lämna sådana upplysningar på begäran av den socialnämnd som skall lämna yttrande i ärendet. Regeringen instämmer i att en upplysningsskyldighet bör föreskrivas, men gör en annan bedömning i fråga om vad skyldigheten bör omfatta.

Innebörden av den regel som föreslås i promemorian är att socialnämndens upplysningsplikt beträffande sekretessbelagda uppgifter är inskränkt till uppgifter för vilka s.k. socialtjänstsekretess råder. I praktiken tillämpas inte den nu gällande bestämmelsen om yttrande på det sätt att det finns en inskränkning i skyldigheten för den socialnämnd som skall avge yttrandet till länsstyrelsen att lämna uppgifter om de omständigheter som kan vara relevanta för provningen. Tvärtom förutsätts det att socialnämnden lämnar samtliga upplysningar. Det förhållandet har inte kritiserats och föreslås inte heller bli ändrat. Mot den bakgrunden finner

regeringen inte skäl att begränsa upplysningsplikten för en socialnämnd gentemot en annan socialnämnd på det sätt som föreslås i promemorian.

Vidare bör det, i syfte att klargöra skyldigheten för den socialnämnd som skall avge yttrande till länsstyrelsen, i bestämmelsen uttryckligen anges att socialnämnden vid sidan av ett eget yttrande skall lämna de upplysningar som kan vara av betydelse för frågans bedömning.

5 Ny regel om erkännande av utländska äktenskap

Regeringens förslag: Ett utländskt äktenskap erkänns inte i Sverige om det är sannolikt att det har ingåtts under tvång eller om minst en av parterna hade anknytning till Sverige och det skulle ha funnits hinder mot äktenskapet enligt svensk lag vid den tidpunkt då det ingicks. Undantag görs dock om det finns särskilda skäl att erkänna äktenskapet.

Lagregeln om när ett utländskt äktenskap skall anses giltigt till formen förtydligas.

Bestämmelserna gäller även i fråga om registrerat partnerskap.

Promemorians förslag stämmer i allt väsentligt överens med regeringens (se promemorian s. 87 f.).

Remissinstanserna: De allra flesta remissinstanser tillstyrker förslaget eller lämnar det utan invändning. *Riksskatteverket* och *Hovrätten över Skåne och Blekinge* avstyrker det dock. Riksskatteverket anser att regeln kan vara svår att tillämpa och framhåller liksom även hovrätten att den skapar osäkerhet för den enskilde. Hovrätten menar att regeln är förenad med stora praktiska olägenheter som uppväger de positiva följderna. *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet* och *Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet* har vissa invändningar mot regelns utformning och pekar liksom även Riksskatteverket på att svenska och utländska äktenskap behandlas olika.

Skälen för regeringens förslag

Gällande rätt

Reglerna om erkännande av äktenskap som har ingåtts i utlandet enligt utländsk lag tar i första hand sikte på formkraven. Några uttryckliga bestämmelser om de materiella förutsättningarna för att ett enligt utländsk rätt ingånget äktenskap skall erkännas här i landet finns inte i lag. Det har hävdats att detta innebär att, i överensstämmelse med vad som gäller för svenska äktenskap, en i behörig form förrättad vigsel alltid leder till ett giltigt äktenskap. Ett utländskt äktenskap skulle alltså erkännas trots att det ingåtts i strid mot något tillämpligt äktenskapshinder. Det finns dock olika meningar om i vilken utsträckning man i skilda sammanhang skall ta hänsyn till att äktenskapet i ett annat land betraktas som ogiltigt på

grund av att det ingåtts i strid mot ett äktenskapshinder. Frågan är komplicerad och lämnad att avgöras i rättstillämpningen.

Oavsett de normer som i övrigt kan ställas upp för erkännandet av ett utländskt äktenskap gäller det som en allmän förutsättning för rättstillämpningen att den inte får vara uppenbart oförenlig med grunderna för den svenska rättsordningen (svensk *ordre public*). Förutsättningen kommer till uttryck i den generellt tillämpliga 7 kap. 4 § i 1904 års lag.

Vad som tillhör grunderna för rättsordningen är inte närmare uttalat i lagregeln, men det följer av sakens natur att det skall röra sig om värderingar i principiella frågor av större vikt. I kravet på uppenbarhet ligger också att den konstaterade avvikelserna skall vara av väsentlig art. Dessa förutsättningar medför att tillämpningen av *ordre public*-förbehållet är restriktiv. Exempel på fall då förbehållet kan tillämpas är då äktenskap har ingåtts av någon som är mycket ung eller då någon har tvingats att ingå äktenskap.

Ordre public-förbehållet har som funktion att i det enskilda fallet erbjuda en möjlighet att avböja en rättstillämpning som skulle komma i konflikt med grundläggande värderingar inom den egna rättsordningen. Bedömningen är avsedd att ta sikte på resultatet av en viss konkret tillämpning.

En följd av detta är att synsättet kan vara mildare när det gäller att bedöma om ett redan etablerat rättsförhållande skall accepteras än när det gäller att ta ställning i frågan om en svensk myndighet skall medverka till att skapa ett visst rättsförhållande. Det kan i ett konkret fall framstå som en rimlig lösning att, på grund av de negativa effekter ett nekat erkännande skulle få för de berörda personerna, godta ett äktenskap som inte skulle ha kunnat ingås inför en svensk myndighet.

Skäl för en ny regel om erkännande

Sammantaget intar svensk rätt en relativt liberal ståndpunkt i fråga om erkännande av i utlandet enligt utländsk lag ingångna äktenskap. Mot bakgrund av den ändrade värderingen av vilken betydelse svensk lag skall ha för hindersprövningen för personer med anknytning till Sverige finns det skäl att nu ompröva denna inställning.

Den rådande ordningen innebär att det är mycket enkelt för en person som i och för sig har en stark anknytning till Sverige, men även anknytning till ett annat land, att undvika ett äktenskapshinder enligt svensk lag. Tillåter lagen i det andra landet äktenskapet finns det inget som hindrar att äktenskapet ingås där. Under förutsättning att det ingåtts i formellt riktig ordning kan det sedan komma att erkännas i Sverige. Det kan inte uteslutas att agerande av detta slag skulle förekomma efter sådana ändringar som nu föreslås i fråga om lagvalet vid hindersprövning.

Ordre public-förbehållet kan visserligen i stor utsträckning tillämpas för att undvika stötande resultat. Vill man, som i fråga om ålderskravet, effektivt motverka kringgående av den svenska lagen är det dock inte tillräckligt att stanna vid det som kan anses uppenbart strida mot grunderna för den svenska rättsordningen. Enligt regeringens bedömning finns det därför skäl att införa den i promemorian föreslagna regeln enligt

vilken ett äktenskap som ingås av en person med anknytning till Sverige inte skall erkännas om det inte hade kunnat ingås enligt svensk lag.

Lagrådet tillstyrker inte att det införs en regel om att inte erkänna ett utländskt äktenskap i dessa situationer.

Lagrådet tar i sitt yttrande upp frågan om det finns även andra skäl för en sådan regel än risken för kringgående av den svenska lagen.

Som nyss nämnts är grunden för förslaget den ändrade värdering som de nya bestämmelserna om lagvalet vid hindersprövning ger uttryck för. Genom principen att de svenska äktenskapshindren alltid skall iakttas vid hindersprövning för vigsel inför svensk myndighet slås det fast att den svenska rättsordningen betraktar de svenska äktenskapshindren som orubbliga. Det klargörs att myndigheterna inte accepterar äktenskap som utifrån grundläggande värderingar i vårt samhälle inte är önskvärda. Med en betoning av äktenskapshindrens funktion att skydda enskilda blir det också tydligt att hindren bör få betydelse för alla som har en nära anknytning till vårt samhälle.

De svenska äktenskapshindren skyddar intressen av stor vikt. Syftet med en bestämmelse om att inte erkänna vissa äktenskap är att slå vakt om dessa intressen. Reglerna skall vara utformade så att barnets bästa sätts i främsta rummet. En bestämmelse om att inte erkänna utländska barnäktenskap har alltså som primärt syfte att skydda barn mot för tidiga äktenskap. Regeringen gör bedömningen att det finns ett särskilt starkt behov av ett sådant skydd för barn, och att det även i övrigt finns behov av att på detta sätt värna de intressen som reglerna om äktenskapshinder är avsedda att tillvarata. Man kan förvänta sig att en bestämmelse om att inte erkänna utländska äktenskap i berörda fall har en preventiv verkan.

Frågan om någon kan tänkas vilja kringgå de svenska bestämmelserna är i sammanhanget av betydelse för att avgöra hur ett effektivt skydd uppnås. Ordre public-förbehållet är i det avseendet, enligt regeringens mening, inte tillräckligt.

Lagrådet synes mena att en bestämmelse om att inte erkänna utländska barnäktenskap inte behövs, eftersom det enligt regeringens förslag (se avsnitt 6) skall finnas en möjlighet för svenska myndigheter att ingripa mot ett barnäktenskap för att få det upplöst. Att lita till den möjligheten skulle emellertid ge ett väsentligt sämre skydd, och det av flera orsaker.

Ett myndighetsingripande förutsätter att vigseln enligt utländsk lag kommer till myndigheternas kännedom. Skyddet skulle alltså vara beroende av att förhållandet upptäcks av myndigheterna. Svenska domstolar är inte heller i alla fall behöriga att pröva en talan om upplösning. Exempelvis kan domstolen inte alltid ta upp en talan om äktenskapskillnad till prövning om den riktas mot en person som inte har hemvist här i landet (se 3 kap. 2 § 1904 års lag). I de fall som tas upp kan domstolen också vara skyldig att ta hänsyn till bestämmelser i utländsk lag som hindrar skilsmässa (se 3 kap. 4 § 1904 års lag). Ett skydd som bygger på att myndigheterna ingriper riskerar alltså att inte bli heltäckande.

En regel om erkännande har den fördelen att den har en direkt effekt, som är oberoende av myndighets beslut. Handläggningen av ett ärende om tvångsvis upplösning av ett äktenskap tar med nödvändighet viss tid i anspråk. Under tiden betraktas barnet fortfarande som gift. En domstols avgörande kan överklagas, och rättegången kan därmed dra ut på tiden.

Är den grundläggande inställningen att barnäktenskap inte accepteras, bör lagen vara utformad så att detta framgår klart. För de äktenskap som ingås inför svensk myndighet ger äktenskapsbalkens regler om hinder klart besked om att parterna skall vara minst 18 år. Lika klart bör det framgå av de regler som styr vilka utländska äktenskap som accepteras, att äktenskap ingångna av personer som är under 18 år och har anknytning till Sverige inte accepteras här.

En ordning där barnäktenskap först erkänns, och sedan tvångsvis upplöses i vissa fall, ger inte en tydlig signal om de normer som gäller och kan förefalla inkonsekvent. Den kan därför inte förväntas ge skyddet mot barnäktenskap det genomslag som eftersträvas.

Som framgår av det följande är också frågan om ett rättsstridigt ingånget äktenskap skall upplösas en annan än frågan om ett äktenskap som har ingåtts i enlighet med en annan rättsordning skall accepteras här. Frågan om vilka utländska äktenskap som skall erkännas hör närmast samman med vilka inhemska äktenskapshinder som finns och vilken betydelse dessa anses böra ha.

Regeringens förslag utgår från och bygger vidare på den ordning som gäller redan i dag för hur utländska äktenskap bedöms. Skillnaden är att möjligheterna att vägra erkännande utökas och att skyddet av de intressen de svenska äktenskapshindren tillgodoser därmed blir starkare. Den föreslagna ordningen är också internationellt accepterad (se artikel 11 i 1978 års Haagkonvention om ingående och erkännande av äktenskap).

Hovrätten över Skåne och Blekinge hävdar i sitt remissyttrande att de mest verksamma medlen att förebygga exempelvis barnäktenskap i utlandet bland personer med svensk anknytning ligger i andra åtgärder än ändringar av de civilrättsliga reglerna. Som redan sagts utgör förslagen i denna proposition också endast en del av ett större åtgärdsprogram. Betydelsen av de civilrättsliga reglerna skall dock inte underskattas. Dessa regler är centrala och grundläggande för många andra frågor. Det förhållandet att en ändring av de civilrättsliga reglerna inte i sig är en tillräcklig åtgärd utgör inte skäl att avstå från den.

Just de ingripande konsekvenserna av ett nekat erkännande har framhållits som ett viktigt motiv för att i stor utsträckning erkänna utländska äktenskap. I promemorian påpekas det att det kan orsaka stora problem om en person som har ingått äktenskap i ett land inte kan räkna med att bli betraktad som gift också i andra länder. Även utan någon ingående beskrivning av effekterna står det klart att det för den enskilde som inrättat sig efter att han eller hon är gift kan få både vittgående och betungande konsekvenser om ett äktenskap inte erkänns. Andra rättsliga förhållanden som exempelvis faderskapet till barn, vårdnaden om barn, namn och arvsrätt kan vara beroende av bedömningen. Frågan kan vara av betydelse för tredje man. För vissa sociala förmåner kan den också vara av betydelse. Rättsregler som är avsedda att bereda den ena av parterna i ett äktenskap ett visst skydd, exempelvis i fråga om bodelning och underhåll, kommer inte att vara tillämpliga.

Lagrådet anser i denna del att det inför ställningstagandet till förslaget vore värdefullt med en i vart fall översiktlig redogörelse för rättsverkningarna här i landet av ett erkännande respektive ett icke-erkännande av ett utländskt äktenskap.

Som Lagrådet påpekar är rättsverkningarna enligt svensk lag av ett erkännande andra än rättsverkningarna av ett icke-erkännande. I äktenskapsbalken finns regler om underhållsskyldighet mellan makar under äktenskapet och efter en äktenskapsskillnad. Var och en av makarna skall efter sin förmåga bidra till det underhåll som behövs för att makarnas gemensamma och personliga behov skall tillgodoses. Om det som den ena maken skall bidra med inte räcker till för den makens personliga behov eller för de betalningar som den maken annars ombesörjer för familjens underhåll, skall den andra maken skjuta till de pengar som behövs. Under äktenskapet är makarna alltså underhållsskyldiga gentemot varandra. Detta gäller oavsett om makarna bor tillsammans eller inte (6 kap. 1, 2 och 6 §§ äktenskapsbalken). Efter äktenskapsskillnad är huvudregeln att varje make svarar för sin egen försörjning. I vissa fall kan det finnas underhållsskyldighet även efter en äktenskapsskillnad (6 kap. 7 § äktenskapsbalken). Mellan makar föreligger giftorättsgemenskap i den mån egendomen till följd av avtal mellan makarna (äktenskapsförord) eller föreskrifter av tredje man i samband med gåva eller testamente inte är enskild (7 kap. 1–3 §§ äktenskapsbalken). Makar kan välja att ha den enes efternamn som gemensamt efternamn (9 § namnlagen [1982:670]). Makar har arvsrätt efter varandra (3 kap. 1 § ärvdabalken). En man anses vara far till det barn som hustrun föder (1 kap. 1 § föräldrabalken). Är föräldrarna gifta med varandra står barnet automatiskt under båda föräldrarnas vårdnad (6 kap. 3 § föräldrabalken).

De angivna rättsverkningarna enligt svensk lag av ett äktenskap inträder inte om äktenskapet inte erkänns här. Detta gäller redan i dag om äktenskapet inte erkänns till följd av ordre public-förbehållet. Det kommer också att gälla om äktenskapet inte erkänns enligt den kompletterade erkännanderegeln som regeringen nu föreslår.

Lagrådet framhåller i detta sammanhang att en underårig vars äktenskap inte erkänns här i landet inte kan hävda någon rätt till underhåll, vare sig den underårige bor tillsammans med sin partner eller inte, och att en underårig som vill lämna sin partner – om äktenskapet inte erkänns – inte heller har någon rätt till eller rätt att överta gemensam bostad eller gemensamt bohag under andra förutsättningar än som följer av de särskilda reglerna om sambor.

Vad Lagrådet framhåller är riktigt. Det bör dock inte ge anledning till slutsatsen att en underårig är sämre ställd som ogift än som gift och att det kan vara ett skäl för att utländska barnäktenskap skall erkännas. Som framgår nedan är barnets ställning tryggad genom andra lagregler.

Regeringens utgångspunkt är att barn i första hand skall skyddas av de regler som tar sikte på att värna barnets rätt och barnets intressen, och inte av de äktenskapsrättsliga reglerna. Ett sådant synsätt är förenligt med det barnperspektiv som skall genomsyra lagstiftningen. Bakgrunden till den svenska 18-årsregeln är just att underåriga generellt sett inte har den mognad som krävs för att de skall kunna ta ställning till de problem av personlig och ekonomisk natur som uppkommer i en stadigvarande samlevnad.

Regler om barns rättigheter och skydd av barn finns i föräldrabalken, socialtjänstlagen (2001:453) och lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Det åligger i första hand barnets vårdnadshavare att se till att

dessa behov tillgodoses. Barnets vårdnadshavare skall också bevaka att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning (6 kap. 1 och 2 §§ föräldrabalken). Ett barn har rätt att få underhåll från sina föräldrar (7 kap. 1 § föräldrabalken). Har dessa inte förmåga att försörja barnet eller fullgör de inte sin underhållsskyldighet träder det allmänna in. Barnet är alltså inte beroende av att få underhåll från en make. I de praktiskt viktiga frågor som uppkommer vid ett sammanboende med en partner finns bestämmelser i sambolagen (2003:376) som omfattar även underåriga. Det finns alltså i princip inte ett behov för barn att omfattas av de rättsverkningar av ett äktenskap som omnämnts.

Vad som nu har behandlats är de rättsverkningar som ett äktenskap har enligt svensk lag. I de fall med internationell anknytning som diskuteras här är det emellertid inte sällan så att, om äktenskapet erkänns, rättsverkningarna enligt tillämpliga internationellt privaträttsliga lagvalsregler bestäms av innehållet i ett annat lands lag. Som exempel kan nämnas att makars förmögenhetsförhållanden enligt 4 § lagen (1990:272) om internationella frågor rörande makars och sambors förmögenhetsförhållanden skall bedömas enligt lagen i det land där makarna tog hemvist när de gifte sig, om annat inte avtalas. Tar de sedan hemvist i ett annat land, tillämpas det landets lag om de har varit bosatta där i minst två år och i vissa fall direkt när de tar hemvist där. Eftersom bestämmelserna om makars förmögenhetsförhållanden skiljer sig mellan olika länder kan en rad olika typer av regler komma att beröras i större eller mindre grad.

Det kan, som redan nämnts, för enskilda personer som inrättat sig efter att de är gifta i vissa fall få både vittgående och betungande konsekvenser om ett äktenskap inte erkänns. Har en längre tid förflutit och barn fötts är det uppenbart att de åtminstone för förfluten tid har behov av den rättsliga reglering de utgått från varit tillämplig beträffande dem. Med ett snävt tillämpningsområde och en möjlighet till undantag i enskilda situationer kan dock risken för negativa följder av förslaget motverkas. Olika situationer kan tänkas där de negativa konsekvenserna är sådana att den enda rimliga lösningen är att erkänna äktenskapet. Vi återkommer strax till frågan om i vilka situationer det kan finnas särskilda skäl att göra ett sådant undantag.

Sammantaget finner regeringen att regeln om erkännande av utländska äktenskap bör införas.

Bestämmelsen bör vara tillämplig även i fråga om i utlandet enligt utländsk lag registrerade partnerskap.

Äktenskap som inte är förenliga med de svenska äktenskapshindren

Den nya regeln bör ta sikte på fall där omständigheterna typiskt sett är sådana att det finns en risk att parterna agerat för att undvika äktenskaps hinder i den svenska lagen. Att låta den omfatta ett äktenskap som ingåtts i enlighet med andra normer än de svenska, om det vid den tidpunkt då äktenskapet ingicks inte fanns skäl för parterna att ta de svenska normerna i beräkning, skulle föra för långt. Endast de fall där det funnits en betydande anknytning till Sverige då äktenskapet ingicks bör därför träffas av regeln. Regeringen delar den i promemorian gjorda bedömningen att en lämplig avvägning är att anknytningen skall ha varit av det

slaget att en hindersprövning för vigsel inför svensk myndighet skulle ha skett med tillämpning av enbart svensk lag. *Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet* framhåller att det exempelvis kan vara mindre rimligt att neka erkännande om det är fråga om en svensk medborgare med hemvist i annat land som helt i enlighet med lokal rätt gift sig där med en lokal medborgare med hemvist där. Fakultetsstyrelsen föreslår att det för icke-erkännande därför bör krävas att den part respektive de parter som hade svenskt medborgarskap eller hemvist, inte samtidigt hade någon sådan anknytning till vigsellandet. Enligt regeringens mening är en sådan begränsning inte lämplig, då den skulle medföra att regeln förlorar en stor del av den avsedda verkan. Det torde nämligen vara typiskt för de fall där de svenska äktenskapshindren undviks att i vart fall någon av parterna utnyttjar det förhållandet att det finns en anknytning till flera länder. En bättre lösning synes vara att, som berörs nedan, undvika orimliga resultat genom att öppna en möjlighet att göra undantag när det med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet finns särskilda skäl för det.

Tvångsäktenskap

Förslaget i promemorian innebär att det i lagregeln även skall slås fast att ett äktenskap som har ingåtts under tvång inte erkänns. I fråga om utländska äktenskap finns det allmänt sett inte någon garanti för att frivilligheten i äktenskapet är säkerställd genom formerna för dess ingående på samma sätt som i svensk lag. Med stöd av det generella ordre publicförbehållet skall man i praktiken kunna bortse från ett äktenskap som har ingåtts under tvång. Några remissinstanser ifrågasätter om inte denna reglering är tillräcklig. Som framhålls i promemorian skulle en uttrycklig och preciserad regel som undantar tvångsäktenskap från erkännande dock på ett helt annat sätt tydliggöra att den svenska rättsordningen inte accepterar sådana äktenskap. Den skulle på ett bättre sätt fästa rätts-tillämparens uppmärksamhet på att en invändning om en sådan brist kan föranleda att äktenskapet inte skall erkännas. Regeringens bedömning är att det är av sådan vikt att motverka tvångssituationer att det bör komma till särskilt uttryck att dessa äktenskap inte erkänns.

Lagrådet tillstyrker inte förslaget i denna del. Lagrådet anser, liksom när det gäller förslaget om rätt till omedelbar äktenskapsskillnad vid tvångsäktenskap, att frågan bör belysas i ett vidare perspektiv innan ställning tas till förslaget. Lagrådet efterlyser en översyn av vad som skall gälla i fråga om sådana äktenskap som ingås av misstag, under svek eller av personer med bristande rättskapacitet. Som närmare utvecklas i avsnitt 6, anser regeringen det inte motiverat att i detta sammanhang göra en sådan vidare översyn av reglerna. Det kan dock finnas anledning att återkomma till de frågor Lagrådet tar upp i annat lämpligt sammanhang.

Beträffande tvångsäktenskap är det inte rimligt att avgränsa tillämpningen med hänsyn till vilken anknytning parterna haft till Sverige.

Tvånget kan naturligen ha varit av olika slag. Som påpekas av flera remissinstanser kan det vara svårt att tillämpa bestämmelsen utan en närmare precisering av vilket tvång som avses. Tillämpningsområdet bör inte göras alltför starkt begränsat, exempelvis genom att man inskränker

det till råntvång, vilket en remissinstans föreslår. Riktlinjen bör lämpligen vara att tvånget skall ha varit av sådan karaktär att det skulle ha utgjort en straffbar handling enligt svensk lag. I praktiken skall det alltså vara fråga om att någon genom sådant våld eller hot som avses i straffbestämmelsen om olaga tvång i 4 kap. 4 § brottsbalken har tvingat någon annan att gifta sig. Det kan dock inte helt uteslutas att det även förekommer andra situationer i vilka det utövade tvånget framstår som så allvarligt att äktenskapet inte bör erkännas. I vissa delar av världen förekommer det att man ingår äktenskap genom ombud. Ett äktenskap ingås inte av tvång på grund av att det ingås genom ombud, men i vissa fall kan det hända att ombudet tar sina instruktioner från någon annan än den som ombudet företräder. Bestämmelserna i vigsellandet kan också vara sådana att den som ingår äktenskapet inte har någon egen rätt att besluta i frågan. Om äktenskapet i sådana fall har ingåtts mot den enskildes vilja är tvånget att anse som så allvarligt att äktenskapet inte bör godtas. Tillämpningen utanför situationer av det slag som nu beskrivits bör vara ytterst begränsad och bör komma i fråga endast när det tvång som utövats tveklöst är stötande.

Lagrådet anför att de angivna exemplen närmast ger uttryck för att erkännande skall kunna nekas även i andra fall än då det förekommit ett bakomliggande tvång och ifrågasätter om inte regeln bör ta sikte på det förhållandet att ett frivilligt samtycke inte har lämnats. Enligt regeringens bedömning finns ett särskilt behov av att peka ut att just tvångssituationer inte accepteras. Betecknande för de exempel som ges är att någon eller några utnyttjar sin faktiska maktställning för att åstadkomma att en annan person blir gift mot sin vilja. Avsikten är alltså att erkännande skall nekas med stöd av regeln endast då det förekommit tvång. Vad som avses med tvång i denna civilrättsliga regel behöver inte med nödvändighet sammanfalla med det som kan betecknas som olaga tvång enligt brottsbalken. Ges regeln ett sådant vidare omfång som *Lagrådet* är inne på förlorar den i tydlighet och därmed en del av sin normgivande funktion. Regeringen är därför inte beredd att ändra bestämmelsens utformning i anledning av *Lagrådets* synpunkter i denna del.

Riksskatteverket framhåller att skattemyndigheten vid tillämpning av regeln skulle komma att ställas inför svåra bedömningar som typiskt sett är domstolsuppgifter, exempelvis vid avgörande av om det förekommit en straffbar handling enligt svensk lag. Att den föreslagna ordningen ställer krav på den som skall ta ställning till om ett utländskt äktenskap skall erkännas i Sverige är givet. Svårigheterna skall dock inte överdrivas. Det är egentligen inte fråga om att den handläggande myndigheten åläggs någon ny typ av uppgift. Redan i dag skall skattemyndigheten vid registrering i folkbokföringen bedöma giltigheten av utländska äktenskap. Betydelsen av en invändning om tvång kan komma upp i en sådan bedömning, exempelvis då vigsellandets lag föreskriver att äktenskapet är formellt ogiltigt om det ingåtts under tvång. En invändning om tvång måste också bedömas mot bakgrund av det allmänna ordre publicförbehållet. Tillämpningen av den nya regeln föranleder bedömningar av samma slag.

Eftersom det vid tvång rör sig om en brist i förutsättningarna som vanligen inte är synlig är det tydligt att det för att frågan skall bli aktuell krävs att tvånget påtalas. *Riksskatteverket* uppger att det torde vara

ytterst sällan som någon av makarna uppger att tvång förekommit i samband med att deras äktenskap skall registreras i folkbokföringen och att det snarare torde ske vid en senare tidpunkt. Avsikten är inte att den handläggande myndigheten för bedömningen av äktenskapets giltighet skall utreda om det förekommit tvång. Väcks frågan får den bedömas utifrån de uppgifter som finns tillgängliga.

Kravet på den bevisning som behövs för att erkännande skall nekas bör inte ställas alltför högt. Det bör vara tillräckligt att det görs sannolikt att tvång förekommit. För att undvika att bestämmelsen blir svår att tillämpa bör beviskravet framgå av lagtexten.

Vissa ytterligare frågor om bedömningen av tvånget berörs i författningens kommentaren.

Undantag vid särskilda skäl

I somliga fall skulle tillämpningen av en regel om att neka erkännande av äktenskap som är oförenliga med svenska äktenskapshinder och av tvångsäktenskap leda till ett resultat som inte är rimligt. Utan möjlighet att ta hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet kan konsekvenserna av bestämmelsen bli alltför vittgående. Det är därför nödvändigt att till preciseringen av de fall i vilka erkännande skall vägras foga en möjlighet att göra undantag om det finns särskilda skäl.

Den omständighet som skulle ha hindrat äktenskapet enligt svensk lag kan senare ha ändrats så att det vid tidpunkten för bedömningen inte längre finns något hinder. Beträffande det fall att hindret bestått i ett tidigare ingånget äktenskap framstår det inte som påkallat att neka det senare äktenskapet erkännande om det tidigare äktenskapet upplösts. Undantag bör därför kunna göras i denna situation. Det förhållandet att en underårig senare kommer upp i den ålder då äktenskap är tillåtet bör däremot inte medföra att äktenskapet erkänns. I annat fall får regeln inte avsedd effekt i fråga om barnäktenskap. Huvudskälet mot giftermål före 18 års ålder är att den unge inte är mogen att göra de överväganden detta är förenat med. Legitimeras ett för tidigt ingånget äktenskap enbart på den grunden att 18-årsdagen inträtt får den unge inte tillfälle att i mogen ålder ta ställning i frågan om att ingå äktenskap. Den ursprungliga bristen kan således sägas kvarstå oberoende av personens stigande ålder.

Ibland kan anknytningen till Sverige, exempelvis när den består i ett svenskt medborgarskap för en av personerna, som kanske är medborgare även i annat land, vara mindre stark. Frågan om erkännande kan också bli aktuell först en lång tid efter vigseln och anknytningen till Sverige kan under mellantiden ha varit mycket svag. Parterna kan då ha inrättat sig efter att de är gifta. Om ett nekat erkännande kan antas få allvarliga negativa konsekvenser för dem bör det finnas möjlighet att erkänna äktenskapet. I vissa situationer bör ett äktenskap som annars inte skulle accepteras på grund av huvudregeln kunna erkännas av hänsyn till barn som mannen och kvinnan har tillsammans.

Behov av att göra undantag kan också finnas i fall då det skulle ha funnits möjlighet till dispens från ett äktenskapshinder i svensk lag, men den saken inte har prövats.

Undantaget för särskilda skäl är inriktat på omständigheterna i det enskilda fallet, och bedömningen är av samma natur som den som skall göras vid tillämpning av det allmänna förbehållet för ordre public. Enligt regeringens bedömning gör det inte prövningen svårare än den som skall ske redan i dag, utan på grund av den precisering som görs snarare enklare.

Som tidigare nämnts tillstyrker *Lagrådet* inte att det införs en regel av detta slag. Förslaget till en bestämmelse om undantag vid särskilda skäl inger enligt *Lagrådet* betänkligheter utifrån skilda aspekter.

Lagrådet sätter ett frågetecken för möjligheten att vid bedömningen ta hänsyn till barn till parterna. *Lagrådet* menar att den innebär att hänsyn tas till andra omständigheter än sådana som är hänförliga till parterna själva och att en sådan rättstillämpning skulle kunna motverka de strävanden till skydd för den underårige som lagändringen är avsedd att utgöra. *Lagrådet* befarar att det finns en risk för att underåriga utsätts för ett för tidigt föräldraskap i syfte att få äktenskapen erkända här i landet.

Att helt utesluta barn i relationen – dvs. i första hand gemensamma hemmavarande barn, men även hemmavarande barn till en av parterna – från övervägandena om erkännande av barnäktenskap skulle enligt regeringens mening inte vara förenligt med barnets bästa. I frågan är det tydligt att intresset av att skydda unga mot för tidiga äktenskap ställs mot intresset av att tillgodose behovet hos ett hemmavarande barn av kontinuitet i relationen. Finns det ett hemmavarande barn måste det mindre barnets intresse – liksom vid motsvarande bedömning enligt ordre public-regeln i dag – kunna beaktas och tilläggas betydelse. Ett sådant synsätt ligger också i linje med FN:s konvention om barnets rättigheter.

Regeringen delar inte heller *Lagrådets* farhågor om för tidiga föräldraskap. Huvudregeln om att barnäktenskap inte erkänns bör tvärtom verka i motsatt riktning och alltså motverka för tidiga föräldraskap. Man måste också hålla i minnet att hemmavarande barn inte automatiskt medför att ett äktenskap erkänns. Som alltid måste även i dessa fall en helhetsbedömning av omständigheterna i det enskilda fallet göras.

Lagrådet noterar i sammanhanget att lagrådsremissen inte går in på frågan om det vid bedömningen av särskilda skäl finns utrymme för att presumera att mannen i relationen är far till ett barn som fötts efter att parterna ingått äktenskapet enligt utländsk lag.

Frågan om vem som rättsligt sett är att anse som far till ett barn bestäms av de tillämpliga rättsreglerna på området. I förhållanden med internationell anknytning, vilket det är frågan om här, bestäms det enligt de internationellt privaträttsliga reglerna vilket lands lag som är tillämplig. I vissa fall följer det av en presumtion vem som skall anses vara far till barnet.

För den bedömning av särskilda skäl som nu diskuteras kan det förväntas mycket sällan finnas anledning att ifrågasätta parternas uppgifter om föräldraskapet. Det är också de faktiska relationerna till eventuella barn som bör få betydelse. Som framgår av vad som tidigare nämnts bör man ta hänsyn till ett hemmavarande barn även om det inte skulle vara barn till den ena av parterna.

Lagrådet ifrågasätter regeln om undantag vid särskilda skäl även i några ytterligare avseenden, vilket vi återkommer till nedan.

Några remissinstanser pekar på att de föreslagna erkännandereglerna – och därmed även nuvarande ordning – innebär att utländska äktenskap behandlas på annat sätt än motsvarande svenska äktenskap. Ett äktenskap som har ingåtts inför en svensk myndighet anses t.ex. inte ogiltigt om det ingåtts i strid mot ett äktenskapshinder. Även *Lagrådet* pekar på denna skillnad.

Frågan om giltigheten av en svensk vigsel är inte jämförbar med frågan om erkännande av ett utländskt äktenskap. Förutsättningarna för tillkomsten av ett svenskt äktenskap är helt styrt av de svenska lagreglerna. Genom hindersprövningen och genom vigselförrättarens skyldighet att kontrollera att hindersprövning gjorts och att inget hinder kommit fram säkerställer man att äktenskap inte ingås i strid mot äktenskapshindren. Genom formerna för vigselförrättningen garanteras frivilligheten. I andra länder kan formerna vara annorlunda; där utgör t.ex. låg ålder inte alltid hinder mot ett äktenskap. Vad följderna av en vigsel i strid mot de svenska bestämmelserna skall vara är både från principiell och från praktisk utgångspunkt en annan fråga än den om ett äktenskap som har ingåtts i ett annat land i enlighet med där gällande bestämmelser kan accepteras av den svenska rättsordningen. För ett utländskt äktenskap rör det sig inte om hur ett rättsstridigt ingånget äktenskap skall hanteras, utan om att dra gränserna för vad som kan godtas i fråga om avvikelser från de svenska reglerna för ingående av äktenskap.

Några remissinstanser diskuterar som ett alternativ att först erkänna äktenskapet och därefter tvångsvis ogiltigförklara eller upplösa det. Även *Lagrådet* synes förorda en sådan lösning. Som tidigare anförts framstår det inte som en konsekvent ordning och regeringens mening är att det snarast skulle vara ett steg i fel riktning.

Det är inte heller motiverat att i detta sammanhang överväga att införa en möjlighet till ogiltigförklaring eller återgång av inhemska äktenskap på materiell grund, vilket föreslås i ett remissyttrande. Det är i praktiken mycket sällsynta fall och det är möjligt att enkelt upplösa sådana äktenskap genom äktenskapsskillnad.

Sammantaget är alltså de påpekade skillnaderna motiverade.

Några remissinstanser befarar att den föreslagna regeln kan skapa osäkerhet för myndigheter och enskilda i frågan om ett utländskt äktenskap kan göras gällande här eller inte. Också *Lagrådet* befarar att möjligheten att göra undantag vid särskilda skäl i enskilda fall kan leda till oklarhet om en persons civila status. *Lagrådet* framhåller att det kan leda till att skilda myndigheter bedömer saken olika om något rättskraftigt avgörande inte meddelats.

I den del regeln avser tvångsäktenskap är den i princip ett förtydligande av vad som redan i dag får anses gälla på grund av det allmänna ordre public-förbehållet. I sak skiljer sig inte effekterna av tillämpningen av den föreslagna regeln från den av tillämpningen av nu gällande rätt. Regeln är mer konkret och tydlig och det bör snarast göra tillämpningen mer förutsebar. I författningskommentaren behandlas frågan om vad som utgör särskilda skäl utförligt.

Det är riktigt att skilda myndigheter kan göra olika bedömningar i frågan om ett visst äktenskap skall erkännas eller inte, beroende på

sammanhanget. Så är det redan med dagens regler. Det är en fördel att det finns en sådan flexibilitet. Vad som i en situation är en rimlig lösning behöver inte vara det i en annan. Ett vanligt exempel i litteraturen är att ett polygamiskt äktenskap nekas erkännande, men att barn födda i en sådan relation betraktas som barn födda av gifta föräldrar i fråga om rätt till arv.

I den mån osäkerhet om rättsförhållandet uppstår, bör den, liksom med gällande regler, kunna motverkas med en talan i domstol av någon av parterna. Svensk domstol är, under förutsättning av viss svensk anknytning, behörig att pröva en fråga om en man och en kvinna är förenade i äktenskap med varandra (3 kap. 1 och 2 §§ 1904 års lag).

Enligt regeringens bedömning finns det inte något praktiskt behov av att, som en remissinstans föreslår, inrätta en särskild ordning för prövning på begäran av en part eller myndighet av huruvida ett äktenskap som ingåtts i utlandet gäller i Sverige eller inte.

Lagrådet ställer sig tveksam till förslaget med hänsyn till att även förhållanden som råder efter det att äktenskapet ingåtts skall kunna påverka bedömningen. Lagrådet jämför härvid förutsättningarna för att godkänna en formellt ogiltig svensk vigsel med de föreslagna förutsättningarna för att göra undantag från regeln om att inte erkänna vissa formellt giltiga utländska äktenskap och ifrågasätter varför kriterierna skiljer sig åt.

En svensk vigsel som är formellt ogiltig kan godkännas i efterhand om det finns synnerliga skäl (4 kap. 2 § tredje stycket äktenskapsbalken). Ett utländskt äktenskap kan i motsvarande situation, dvs. vid ogiltighet på grund av formfel, godkännas om det finns synnerliga skäl (1 kap. 8 § 1904 års lag). I båda fallen är det möjligt att vid bedömningen ta hänsyn till senare inträffade förhållanden. Kriterierna skiljer sig alltså inte åt. Även i de fall det är aktuellt att bedöma om ett äktenskap med stöd av dagens ordre public-förbehåll inte skall erkännas kan man ta hänsyn till omständigheter som hänför sig till tiden efter äktenskapets ingående. Den föreslagna regeln ligger alltså väl i linje med gällande ordning.

Lagrådet påpekar att det är oklart från vilken tidpunkt äktenskapet får giltighet i Sverige i det fall det finns särskilda skäl att inte tillämpa regeln om att neka erkännande.

I det sammanhang ett utländskt äktenskap erkänns anses det naturligen ha bestått från den tidpunkt då det ingicks. Avsikten är att detta skall gälla även med den nu föreslagna ordningen. Vid vilken tidpunkt äktenskapet uppkommit får bestämmas med utgångspunkt från i första hand de regler som gäller i det land där det ingicks. Vanligt är att ett äktenskap ingås vid en vigselförrättning. Det finns också rättsordningar enligt vilka äktenskap kan ingås utan någon särskild vigselakt eller något beslut av en myndighet.

Sammantaget är regeringen inte beredd att frånfalla förslaget i anledning av de synpunkter *Lagrådet* har.

En tydligare regel om när ett utländskt äktenskap anses giltigt till formen

Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet föreslår i sammanhanget att den nuvarande lagregeln om när ett äktenskap som ingåtts

utomlands anses giltigt till formen skall förtydligas. Grundregeln är att ett äktenskap anses giltigt till formen om det är giltigt i den stat där det ingicks (1 kap. 7 § 1904 års lag). Ett äktenskap anses också giltigt till formen om det ingåtts inför någon som av en främmande stat förordnats att förrätta vigsel i en annan främmande stat och är giltigt i den stat som meddelat förordnandet. Samma sak gäller ett äktenskap som är giltigt enligt lagen i den eller de stater där mannen och kvinnan var medborgare. Lagregeln anger inte uttömmande i vilka fall ett utländskt äktenskap anses giltigt till formen och även andra situationer där ett äktenskap anses giltigt kan alltså tänkas. Ett exempel som inte anges i lagregeln men som särskilt omnämnts i lagens förarbeten är det fallet att äktenskapet anses giltigt till formen enligt lagen i det land där mannen och kvinnan har hemvist (prop. 1973:158 s. 102). Detta hör klart till de fall i vilka erkännande kan ske, även om rättsläget beträffande andra fall kan te sig oklart. Att det inte medtagits i lagtexten får ses mot bakgrund av den mindre betydelse hemvist tidigare haft som anknytningsfaktor på rättsområdet. Fakultetsnämnden föreslår att även detta fall nu anges i 1 kap. 7 §. Regeringen instämmer i att ett sådant förtydligande bör göras. Justeringen får närmast ses som en följdändring med anledning av de föreslagna ändringarna av lagvalsreglerna och innebär inte någon ändring av rättsläget.

6 Förbättrade möjligheter till äktenskapsskillnad utan betänketid

Regeringens förslag: En make skall ha rätt till omedelbar skilsmässa om det görs sannolikt att maken har tvingats att ingå äktenskapet eller om maken har gift sig före 18 års ålder utan tillstånd. Även allmän åklagare skall kunna föra talan om äktenskapsskillnad i sådana fall. Motsvarande skall gälla för registrerat partnerskap.

Promemorians förslag stämmer i allt väsentligt överens med regeringens (se promemorian s. 93 f.).

Remissinstanserna: *Hovrätten över Skåne och Blekinge* avstyrker förslaget med hänvisning till att betänketiden sällan är ett problem och att äktenskapsskillnadsfrågan av princip bör avgöras enligt objektiva kriterier. Övriga remissinstanser tillstyrker förslaget eller lämnar det utan invändning.

Skälen för regeringens förslag: Den enda begränsning som råder i fråga om rätt till äktenskapsskillnad är att en betänketid måste löpa i vissa fall. Betänketiden är avsedd att så långt det är möjligt förebygga förhastade beslut om skilsmässa i fall där det finns barn i familjen att ta hänsyn till. Det anses också vara en rimlig utgångspunkt att en make som motsätter sig skilsmässa medges ett visst anstånd innan en upplösning av äktenskapet kommer till stånd. Anståndet fungerar även som en betänketid, i första hand för den make som har begärt skilsmässa.

Rätt till omedelbar äktenskapsskillnad finns om äktenskapet ingåtts i strid mot ett äktenskapshinder som man inte kan få dispens från. Denna

rätt motiveras av att äktenskapet ingåtts i strid mot gällande regler. Även samhället har ett intresse av att dessa felaktigt ingångna äktenskap blir upplösta.

Visserligen kan det sägas att betänketiden inte är någon betungande inskränkning i rätten till äktenskapsskillnad. Samma skäl som motiverar den rätt till omedelbar skilsmässa som nu finns vid absoluta äktenskaps hinder kan dock anföras för att en sådan rätt skall finnas om äktenskaps hindret i fråga om ålder åsidosatts eller äktenskapet visar sig ha ingåtts under tvång. Även från allmän synpunkt kan det vara lika angeläget att upplösa ett äktenskap i dessa fall.

I vissa situationer ter det sig rent av stötande att kräva att betänketid skall iakttas. Som exempel kan nämnas det fallet att en make har dömts för olaga tvång för att han eller hon har tvingat fram giftermålet och det fallet att ett äktenskap har ingåtts med någon som är mycket ung.

Vidare är det lämpligt att möjligheten att vinna omedelbar äktenskaps skillnad och att upplösa äktenskapet genom talan av åklagare så långt det är praktiskt motiverat motsvarar vad som gäller i fråga om erkännande av utländska äktenskap. Om ett utländskt äktenskap som ingåtts under tvång eller av en underårig kan nekas erkännande finns inte något principiellt skäl att upprätthålla ett krav på betänketid om ett liknande svenskt äktenskap felaktigt kommit till stånd. Det allmännas intresse av att äktenskapet inte accepteras är detsamma.

På grund av det anförda föreslår regeringen att 5 kap. 5 § äktenskapsbalken ändras så att även tvång att ingå äktenskapet och åsidosättande av äktenskapshindret beträffande ålder ger rätt till omedelbar äktenskaps skillnad. Åklagarens rätt att föra talan bör omfatta också dessa fall.

Det finns fler fall i vilka rimligheten av kravet på betänketid kan ifrågasättas. *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet* förordar att även andra situationer där det finns en allvarlig brist i en parts viljeförklaring skall omfattas av regeln.

Lagrådet anser, liksom när det gäller frågan om att inte erkänna tvångsäktenskap, att frågan bör belysas i ett vidare perspektiv innan ställning tas till förslaget. Lagrådet efterlyser en översyn av vad som skall gälla i fråga om sådana äktenskap som ingås av misstag, under svek eller av personer med bristande rättskapacitet.

Regeringen instämmer i att rättsläget i de avseenden som Lagrådet berör inte är helt klart. När det gäller tvångsäktenskap finns ett faktiskt behov av ändrade regler. Det är angeläget att dessa regler kan träda i kraft så snart som möjligt. De ändringar som nu föreslås i fråga om tvångsäktenskap har inte ett sådant samband med de övriga frågor som Lagrådet tar upp att det finns skäl att göra en vidare översyn i detta sammanhang. Det kan dock finnas anledning att återkomma till dessa frågor i ett annat lämpligt sammanhang.

Det är en grundläggande förutsättning för äktenskapet att det ingås av parternas fria vilja. Genom möjligheten till omedelbar äktenskaps skillnad om äktenskapet ingåtts under tvång blir det än tydligare att ett sådant äktenskap inte accepteras av den svenska rättsordningen.

För att möjligheten skall vara praktiskt användbar bör det inte ställas alltför höga beviskrav i frågan om tvång förekommit. Med tanke på det obehag som torde vara förknippat med en talan av detta slag finns det inte anledning att anta att det skulle inbjuda till missbruk av regeln. Det

bör vara tillräckligt att det görs sannolikt att äktenskapet har ingåtts under tvång. För att underlätta tillämpningen bör beviskravet framgå av bestämmelsen.

För att läggas till grund för ett beslut om omedelbar äktenskapsskillnad bör tvånget som regel ha varit av sådan karaktär att det har utgjort en straffbar handling. Det kan dock inte helt uteslutas att det även förekommer andra situationer i vilka det utövade tvånget framstår som så allvarligt att kravet på betänketid inte bör upprätthållas. I författningskommentaren ges ett sådant exempel.

Lagrådet är, som framgår i avsnitt 5, av den meningen att det angivna exemplet närmast ger uttryck för att rätt till omedelbar äktenskapsskillnad skall kunna föreligga även i andra fall än då det förekommit ett bakomliggande tvång. Lagrådet ifrågasätter om inte regeln därför bör ta sikte på det förhållandet att ett frivilligt samtycke inte har lämnats.

Som tidigare nämnts är det regeringens bedömning att det finns ett särskilt behov av att peka ut att just tvångssituationer inte accepteras. Regeringen är därför inte beredd att ändra bestämmelsens utformning i anledning av Lagrådets synpunkter. I denna del kan hänvisas till vad som sägs i avsnitt 5.

Åklagaren tillvaratar det allmännas intresse av att upplösa äktenskap som inte är önskvärda. Eftersom ett äktenskap i vissa fall bör accepteras av samhället trots att det har ingåtts i strid mot ett äktenskapshinder har åklagaren inte någon absolut skyldighet att föra talan i de fall där det kan ske enligt nuvarande regler (prop. 1973:32 s. 144). I de situationer som regeringen nu föreslår att åklagaren skall få möjlighet att föra talan i är det än tydligare att åklagaren har att göra en intresseavvägning. Åklagaren måste överväga vilka negativa konsekvenser en framtvingad upplösning av äktenskapet kan få för de personer som berörs av upplösningen. Upplösning skall eftersträvas om det är motiverat av omsorg om den enskilde eller om det från allmän synpunkt framstår som stötande att låta äktenskapet bestå. Denna bedömning är av samma slag som den åklagaren har att göra då en talan om äktenskapsskillnad enligt den nu gällande regeln övervägs. Ändringen medför ingen principiell nyordning och kan inte, som *Hovrätten över Skåne och Blekinge* gör gällande, anses innebära att moraliska värderingar förs in i äktenskapsskillnadsfrågan. Det finns inte skäl att ändra det förhållandet att det är åklagaren – och inte allmän domstol – som gör bedömningen om det är lämpligt att det allmänna för talan i det enskilda fallet, vilket hovrätten förordar.

Åklagaren bör som underlag för sin bedömning kunna inhämta ett yttrande från socialnämnden i de fall äktenskap har ingåtts av någon som är under 18 år. Socialnämnden bör vara skyldig att avge ett sådant yttrande. På samma sätt som i fråga om ärenden om dispens från ålderskravet bör det föreskrivas att socialnämnden vid sidan av ett eget yttrande skall lämna de upplysningar som kan vara av betydelse för frågans bedömning och att en annan socialnämnd med tillgång till sådana upplysningar skall vara skyldig att lämna sådana till den socialnämnd som skall yttra sig (se avsnitt 4.5). I författningskommentaren berörs yttrandets innehåll.

Lagrådet anser att frågan om en tidsgräns för rätten att väcka talan kan behöva övervägas. Ett skäl för en sådan gräns kan vara att det kan förefalla omotiverat att tillåta omedelbar äktenskapsskillnad efter ett äktenskap som varat lång tid. Det finns dock ingen tidsgräns i de fall där det

för närvarande finns en rätt till omedelbar äktenskapsskillnad, t.ex. om ett äktenskap har ingåtts trots att parterna är helsyskon eller trots att någon av parterna redan var gift. Reglerna fungerar väl och något behov av en tidsgräns har inte visat sig för dessa fall. När nu regler införs som ger rätt till omedelbar äktenskapsskillnad också vid barnäktenskap och tvångsäktenskap bör utgångspunkten vara att dessa fall behandlas på samma sätt som de fall som ger rätt till omedelbar äktenskapsskillnad i dag. Särregler för barnäktenskap och tvångsäktenskap bör alltså införas endast om det finns starka skäl för det. Några sådana skäl kan inte anges här. Någon tidsgräns föreslås därför inte.

I sammanhanget kan det nämnas att den föreslagna utökade tillämpningen av enbart svensk lag vid hindersprövning för vigsel inför svensk myndighet inte hindrar att bestämmelsen i 3 kap. 4 § 1904 års lag om beaktande av medborgarskapslandets lag i vissa fall i fråga om äktenskapsskillnad kvarstår oförändrad. Bestämmelsen torde i första hand vara av betydelse i de fall äktenskapet har ingåtts i utlandet enligt utländsk lag.

Bestämmelserna om äktenskapsskillnad i 5 kap. 5 § äktenskapsbalken är på grund av hänvisningen i 2 kap. 2 § partnerskapslagen tillämpliga också i fråga om upplösning av registrerat partnerskap. Även de nya möjligheterna till omedelbar upplösning blir alltså tillämpliga på registrerade partnerskap.

7 Förbättrad kontroll

7.1 Förbättrad kontroll av vigselförrättare och registreringsförrättare

Regeringens förslag: Vid underrättelse om vigsel skall folkbokföringsmyndigheten kontrollera att hindersprövningen inte har åsidosatts. Upptäcks ett sådant förhållande skall den som beträffande vigselförrättaren skall anmäla eller pröva fråga om disciplinansvar, åtalsanmälan, avskedande eller entledigande underrättas. I vissa fall skall även allmän åklagare underrättas. Motsvarande skall gälla vid underrättelse om registrering av partnerskap.

Promemorians förslag stämmer överens med regeringens (se promemorian s. 97 f.), dock avser kontrollskyldigheten enligt promemorians förslag endast de av länsstyrelserna och Kammarkollegiet förordnande vigselförrättarna och registreringsförrättarna.

Remissinstanserna: *Samarbetsnämnden för trossamfund* och *Islamiska samarbetsrådet* avstyrker förslaget med hänvisning till att det utan godtagbara skäl särbehandlar andra trossamfund än Svenska kyrkan. Övriga remissinstanser tillstyrker förslaget eller lämnar det utan invändning.

Skälen för regeringens förslag: Nuvarande regler bygger på förutsättningen att det till vigselförrättare och registreringsförrättare utses endast personer som har betryggande kunskaper om de bestämmelser som skall tillämpas och att den organisation de verkar i – domstol, trossamfund, länsstyrelse eller utrikesförvaltning – har en sådan stadga och sådana

rutiner att reglernas efterlevnad är säkerställd. Reglerna innefattar också vissa garantier för att en förrättare som åsidosatt reglerna kan bli fråntagen uppgiften. Exempelvis kan enligt lagen (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan en av Kammarkollegiet förordnad vigselförrättare bli entledigad från sitt uppdrag om han eller hon missköter sin uppgift (3 §). Motsvarande måste även, utan att det behövs en särskild föreskrift om det, anses gälla för en vigselförrättare eller partnerskapsförrättare som förordnats av en länsstyrelse. I dessa delar får systemet anses tillfredsställande. Ingripande mot förrättare som missköter sitt uppdrag är dock beroende av att förhållandet uppmärksammas och kommer till uppdragsgivarens kännedom.

I praktiken utövas i samband med införande av uppgifter om äktenskap och registrerade partnerskap i folkbokföringsregistret en viss kontroll beträffande hindersprövningen. Folkbokföringsmyndigheten är dock inte skyldig att utföra någon kontroll eftersom varken hindersprövningen i sig eller frånvaron av materiella hinder är nödvändiga förutsättningar för uppkomsten av ett giltigt äktenskap eller registrerat partnerskap.

Eftersom kontrollen är av avgörande betydelse för att förebygga att man kringgår hindren eller försummar att iaktta dessa och för att ansvariga organ skall kunna ingripa mot felande förrättare, bör kontrollen göras obligatorisk. Därigenom kan en upprepning av sådana förseelser effektivt förhindras.

Förslaget i promemorian är att folkbokföringsmyndighetens skyldighet att kontrollera hindersprövningen endast skall avse vigslar av särskilt förordnade förrättare, dvs. av länsstyrelse eller av Kammarkollegiet förordnade förrättare. Som några remissinstanser anför skulle förslaget leda till att personer som i följd av sin befattning är behöriga förrättare, dvs. domare, präster i Svenska kyrkan och personal inom utrikesförvaltningen, särbehandlas. Så bör inte ske om det inte finns tungt vägande skäl för det. Några sådana skäl har inte framkommit. Tvärtom pekar Riksskatteverket på erfarenheter som visar att det kan finnas anledning till kontroll även i dessa fall. Hindersprövningen bör därför kontrolleras oberoende av vilken typ av förrättare det är fråga om. En sådan ordning torde också vara enklare för folkbokföringsmyndigheten att tillämpa än en ordning där skillnad görs mellan olika slags förrättare.

Fel av förrättaren kan, beroende på felets och uppdragets art, i vissa fall leda till disciplinansvar, åtalsanmälan, avskedande eller entledigande. Underrättelse om felet bör gå till det organ som skall pröva sådan fråga eller anmäla sådan fråga för prövning.

För att göra det möjligt för åklagare att ingripa med talan om upplösning av äktenskapet eller det registrerade partnerskapet bör även åklagaren underrättas när formella förutsättningar för sådan talan finns.

Kammarkollegiet har föreslagit att det i anslutning till bestämmelsen i lag även föreskrivs att folkbokföringsmyndigheten är skyldig att i samband med registrering kontrollera att vigselförrättaren varit behörig. Denna skyldighet har dock myndigheten redan i dag eftersom den endast skall registrera giltiga äktenskap och vigselförrättarens behörighet är en förutsättning för uppkomsten av ett giltigt äktenskap enligt svensk lag (4 kap. 2 § äktenskapsbalken och 1 kap. 5 § 1904 års lag). Motsvarande gäller i fråga om registrerade partnerskap. Frågan hur kontrollen skall

7.2 Förbättrad kontroll av trossamfund med vigsel tillstånd

Regeringens förslag: Kammarkollegiet skall alltid utreda om det finns grund för att återkalla vigsel tillståndet för ett trossamfund när ett förordnande att vara vigselförrättare i samfundet återkallas på grund av att vigselförrättaren har visat bristande kunskaper eller misskött uppdraget.

Promemorians förslag stämmer överens med regeringens (se promemorian s. 98 f.).

Remissinstanserna: *Samarbetsnämnden för trossamfund* och *Islamiska samarbetsrådet* avstyrker förslaget under hänvisning till att det utan godtagbara skäl särbehandlar andra trossamfund än Svenska kyrkan. Övriga remissinstanser tillstyrker förslaget eller lämnar det utan invändning.

Skälen för regeringens förslag: Att präster inom Svenska kyrkan får förrätta vigslar följer av äktenskapsbalkens bestämmelser. För vigslar inom andra samfund krävs enligt gällande ordning ett särskilt tillstånd. Kraven för att få tillstånd är att samfundet har en varaktig verksamhet och en sådan organisation att det på goda grunder kan antas att äktenskapsbalkens bestämmelser om vigsel och därmed sammanhängande åtgärder kommer att iakttas (1 § lagen om rätt att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan). Vid prövningen av om kraven är uppfyllda skall det göras en samlad bedömning av flera omständigheter (se prop. 1992/93:211 s. 7 f., 11 och 14 f.). Bland annat kan samfundets storlek och omfattningen av dess verksamhet vara av betydelse. Samfundet skall ha en vigselordning som uppfyller vad som krävs för att en vigsel skall vara giltig enligt äktenskapsbalkens regler. Organisationen skall vara sådan att även samfundet tar ett ansvar för att vigselförrättarens skyldigheter i samband med vigseln iakttas.

Ett trossamfunds vigsel tillstånd skall dras in om samfundet inte längre uppfyller de för tillståndet uppställda kraven. En situation som kan göra återkallelse aktuell är att ett samfund ändras organisatoriskt på ett sådant sätt att det inte längre kan antas att äktenskapsbalkens bestämmelser om vigsel och därmed sammanhängande åtgärder kommer att iakttas. En annan tänkbar situation är att ett samfund i sin verksamhet inte på ett tillräckligt tydligt sätt gör skillnad mellan sådana religiösa ceremonier som inte har någon rättsverkan och civilrättsligt giltiga vigselförrättningar. Det har inom olika trossamfund förekommit att man har hållit bröllopsceremonier som inte uppfyller äktenskapsbalkens krav på en vigsel. I vissa fall har den som lett ceremonin inte varit behörig vigselförrättare. Skulle i ett sådant fall den personen ha utgett sig för att vara behörig kan straffansvar enligt bestämmelsen om brottet föregivande av allmän ställning (17 kap. 15 § brottsbalken) aktualiseras. I andra fall är det bestämmelserna om hindersprövning eller om ordningen för vigselförrättningen som inte har iakttagits. Bröllopsceremonier av detta slag

har inför myndigheter åberopats som vigselförrättning, vilket gett upphov till oklarhet och förvirring.

Som framhålls i promemorian är den myndighetsutövning som anförtros samfundet genom tillståndet att förrätta vigsel av väsentlig betydelse för både de enskilda och samhället. Tillämpningen av de bestämmelser som reglerar vigselförfarandet är inte komplicerad och att bestämmelserna följs bör därför utan svårighet kunna säkerställas av en organisation som tar ansvar för det. Kravet på hur uppgiften fullgörs måste därför ställas högt.

Kammarkollegiet får kännedom om eventuella missförhållanden främst genom underhandskontakter med andra myndigheter. Genom den obligatoriska kontroll som föreslås i föregående avsnitt kan det förväntas att de flesta försummelser med anknytning till hindersprövningen kommer till myndighetens kännedom. Att en vigselförrättare vid ett tillfälle misskött sitt uppdrag behöver naturligtvis inte ha sin grund i något förhållande som samfundet råder över. Det kan dock vara en indikation på missförhållanden. Är det fråga om mer än en allvarlig försummelse inom några års tid torde det inte så sällan vara ett tecken på att det finns så allvarliga brister inom samfundets organisation att det inte bör ha vigsel tillstånd.

Ett fel av en vigselförrättare aktualiserar i första hand en prövning av om denne skall tillåtas ha kvar sitt uppdrag. Utredningen i ett ärende om återkallelse av en vigselförrättares förordnade är naturligen begränsad till frågor som rör vigselförrättaren. Kammarkollegiet undersöker i viss utsträckning även samfundets rutiner i anslutning till dessa fall. Det är dock angeläget att varje sådant fall där återkallelse sker på grund av att vigselförrättaren inte längre uppfyller lagens kunskapskrav eller har misskött sitt uppdrag också föranleder att det utreds hur samfundets vigselverksamhet är organiserad. Det bör därför i lagen uttryckligen anges att Kammarkollegiet vid sådana återkallelser av en vigselförrättares förordnande skall utreda om det finns grund för att återkalla samfundets vigsel tillstånd. Genom att göra en sådan utredning obligatorisk markeras också vikten av vigselförrättarnas uppdrag.

Flera remissinstanser kritiserar den skillnad som finns mellan Svenska kyrkan och övriga trossamfund i regleringen av rätten att förrätta vigslar. Den skärpta kontrollen riktar sig, som ett par remissinstanser påpekar, inte mot Svenska kyrkan. Detta har sin grund i att Svenska kyrkan har vigsel tillstånd enligt lag, medan övriga trossamfunds vigselverksamhet är beroende av Kammarkollegiets tillstånd. Frågan om denna särskilda ställning för Svenska kyrkan är inte föremål för översyn i detta lagstiftningsärende.

Regeringens förslag: De föreslagna författningsändringarna skall träda i kraft den 1 maj 2004. De ändrade bestämmelserna om hindersprövning skall tillämpas även om prövningen begärts före ikraftträdandet. I vissa fall skall hindersprövning som gjorts före den 1 maj 2004 inte gälla för vigsel efter ikraftträdandet. Undantaget i fråga om erkännande av utländska äktenskap och den ändrade bestämmelsen om äktenskapsskillnad i 5 kap. 5 § äktenskapsbalken skall tillämpas endast på äktenskap som ingåtts efter ikraftträdandet.

Promemorians förslag stämmer delvis överens med regeringens. I promemorian föreslås att äldre föreskrifter skall tillämpas i fråga om hindersprövning som har begärts före ikraftträdandet (se promemorian s. 103 f.). Där föreslås inte heller någon begränsad giltighet av hindersprövning som gjorts före den 1 maj 2004.

Remissinstanserna tillstyrker förslaget eller lämnar det utan invändning.

Skälen för regeringens förslag: De föreslagna ändringarna bör träda i kraft så snart som möjligt. Med beaktande av den tid som hinner förflyta innan riksdagen kan fatta beslut i lagstiftningsärendet är en lämplig tidpunkt den 1 maj 2004.

Regeln om undantag från erkännande av utländska äktenskap tar främst sikte på de fall där det kan befaras att det har funnits en avsikt att undvika effekterna av den nya reglering i fråga om lagvalet som föreslås. I sådana fall finns naturligen inte skäl till en retroaktiv tillämpning. Frågan om erkännande kommer i första hand upp då en uppgift om äktenskap skall föras in i folkbokföringsregistret. Att genom en retroaktiv verkan generellt väcka frågan om erkännande i den stora mängd äktenskap som redan är registrerade är varken från principiell eller praktisk utgångspunkt lämpligt. Med hänsyn till detta och till det som generellt talar emot en retroaktiv verkan bör tillämpningen inskränkas till äktenskap ingångna efter ikraftträdandet. Samma sak bör gälla för registrerade partnerskap.

För tidigare ingångna äktenskap och registrerade partnerskap får alltså frågan om erkännande bedömas med ledning av den allmänna ordre public-regeln.

Inte heller lagändringen i 5 kap. 5 § äktenskapsbalken bör ges retroaktiv verkan. Bestämmelsen bör därför tillämpas i sin äldre lydelse beträffande äktenskap ingångna före ikraftträdandet. Motsvarande bör gälla för registrerade partnerskap.

Enligt promemorian skall äldre föreskrifter tillämpas vid hindersprövning som parterna har begärt före ikraftträdandet. Med den ordningen minskar risken att enskilda drabbas av kostnader och besvär till följd av att bestämmelserna ändras under den tid ärendet handläggs. Mot en sådan lösning står intresset av att de ändrade bestämmelserna kan få full verkan så snart som möjligt. Som framgått grundar sig de nuvarande lagvalsreglerna på andra värderingar än de som finns i dag. Genom de föreslagna ändringarna får vi regler som utgår från de intressen vi i dagens samhälle anser viktigast att slå vakt om. En fördröjd tillämpning bör und-

vikas eftersom den skulle innebära att barnäktenskap under en övergångsperiod inte kan förhindras på det sätt som eftersträvas. Det förenklar också hindersprövningen om Skatteverket inte behöver tillämpa två olika regelsystem parallellt. Regeringen föreslår därför att de ändrade bestämmelserna om lagval vid hindersprövning skall tillämpas också i de fall prövningen har begärts före ikraftträdandet.

Ett intyg om hindersprövning kan användas för vigsel inom en tid av fyra månader (4 kap. 5 § äktenskapsbalken). För att undvika att par efter den 1 maj 2004, med stöd av en hindersprövning som gjorts före ikraftträdandet, ingår äktenskap som det med tillämpning av de ändrade bestämmelserna finns hinder mot, bör det meddelas en särskild föreskrift om att äldre hindersprövning i vissa fall inte gäller för vigsel efter den 30 april 2004. Det rör sig om de fall där utländsk rätt har tillämpats vid prövningen och där det är fråga om äktenskap före 18 års ålder eller mellan halvsyskon. Genom en sådan föreskrift kommer ungdomar genast i åtnjutande av det skydd de ändrade bestämmelserna erbjuder. Eventuella olägenheter för enskilda i följd av att hindersintyg i vissa fall inte kan användas efter den 30 april 2004 kan förebyggas genom information från berörda myndigheter. Skatteverket spelar här en central roll. Det är också angeläget att vigselförrättare får information om vad som gäller. Sådan information kan ges via bl.a. Domstolsverket, Kammarkollegiet, länsstyrelserna och Svenska kyrkan. Även Regeringskansliet kommer att ta fram information om de nya reglerna och övergångsbestämmelserna.

9 Ekonomiska konsekvenser

Förslagen om ändrade regler för lagval vid hindersprövning, dispens från kravet på hindersprövning enligt utländsk lag, erkännande av utländska äktenskap och registrerade partnerskap samt ökad kontroll i samband med svenska vigslar och registreringar berör främst Skatteverket. Den kostnadsbesparing som kan göras på grund av att hindersprövningen förenklas överstiger klart de mycket begränsade kostnadsökningar övriga förslag medför.

De tillståndsärenden som enligt förslaget skall handläggas av länsstyrelse i stället för regeringen är inte fler än en handfull per år. Ett ökat antal ansökningar om dispens från ålderskravet kan förväntas då det inte längre blir möjligt för vissa utländska medborgare i åldersgruppen 15–17 år att gifta sig utan sådan dispens. Med ledning av tillgänglig statistik kan antalet ytterligare ansökningar inte uppskattas bli fler än några tiotal per år. Ökningen av det antal ärenden som efter överklagande kommer att handläggas i förvaltningsdomstol uppgår sannolikt högst till något tiotal. Den utökade kontrollen av vigselförrättare och av trossamfund med vigsel tillstånd ger anledning till visst ytterligare arbete för Kammarkollegiet, men det rör ett mycket litet antal ärenden. Sammantaget förväntas de nu nämnda ändringarna leda till endast en marginell kostnadsökning. Kostnadsökningen skall finansieras inom befintliga ramar.

Lagändringarna ger även anledning till vissa informationsinsatser från berörda myndigheters sida. Även sådana nödvändiga informationsinsatser skall finansieras inom befintliga budgetramar.

10.1 Förslaget till lag om ändring i äktenskapsbalken

2 kap. Äktenskapshinder

1 § Den som är under 18 år får inte ingå äktenskap utan tillstånd av *myndighet som anges i 15 kap. 1 §. Tillstånd får meddelas endast om det finns särskilda skäl.*

(Jfr 2 kap. 1 § i Ds 2002:54.)

Paragrafen innehåller bestämmelsen om lägsta äktenskapsålder. Utgångspunkten är att mannen och kvinnan skall ha uppnått myndighetsåldern för att kunna gifta sig. Dispens från detta krav kan dock beviljas. Genom ändringen av paragrafen har regeln om vilken myndighet som skall pröva en ansökan om dispens flyttats till 15 kap. 1 § samt ett krav på särskilda skäl för dispens införts. Övervägandena finns i avsnitt 4.4 och 4.5.

Angående underlaget för bedömningen av dispensfrågan, se 15 kap. 1 § och kommentaren till den paragrafen.

Av kravet på särskilda skäl följer att det endast är särskilda omständigheter som skall ge anledning till undantag. En grundläggande förutsättning för tillstånd är att den underårige har en sådan särskild personlig mognad att han eller hon har möjlighet att inse konsekvenserna av att ingå ett äktenskap. Vid sidan av en tillräcklig mognad bör det för tillstånd krävas att det finns andra särskilda omständigheter som talar för ett undantag från åldersgränsen. Endast om de överväger risken för negativa konsekvenser av ett mycket tidigt äktenskap bör undantag kunna göras.

Som tidigare nämnts måste varje enskilt dispensärende avgöras efter en sammanvägning av samtliga omständigheter i just det fallet. En självklar utgångspunkt för prövningen är att den underåriges eget bästa skall vara bestämmande vid avgörandet.

Allmänt sett bör det för att tillstånd skall meddelas krävas starkare skäl ju yngre den sökande är. Det får, om inte annat på grund av gällande straffbestämmelser, förutsättas att dispens inte meddelas för personer som är under 15 år. Tillstånd för 15-åringar bör liksom tidigare vara utomordentligt sällsynta. Enbart det förhållandet att den underårige snart kommer att fylla 18 år bör inte utgöra skäl för dispens. Åldersgränsen skulle i annat fall förlora sin betydelse.

Bland övriga omständigheter bör det särskilt framhållas att betydelsen av äktenskapet för den unges personliga utveckling och sociala förhållanden, inte minst eventuella återverkningar på den unges utbildning, skall beaktas. Om ingåendet av äktenskapet skulle riskera att göra det svårt för den underårige att slutföra sin grundläggande utbildning, till vilken även gymnasieutbildning i dag får räknas, talar det emot att dispens meddelas.

Som nämnts i övervägandena bör det inte accepteras som ett skäl för bifall att den underårige tillhör en grupp som förespråkar en annan norm än den som lagen ställer upp. Detta innebär att det exempelvis inte bör anses vara ett skäl för tillstånd att den underårige eller dennes familj

uttrycker ett önskemål om att följa traditionerna inom en viss kultur eller vissa religiösa sedvänjor.

En annan sak är att det i ett individuellt fall kan vara så att den underårige i sitt sociala sammanhang befinner sig i en särskilt svår situation, exempelvis på grund av graviditet. En del av problemet kan då vara just värderingarna inom en grupp som den underårige tillhör. Hänsynen till individen kan i ett sådant fall medföra att tillstånd till äktenskap bör meddelas. Det innebär dock inte att det som regel skall godtas att personer inom just den gruppen ingår äktenskap före 18 års ålder.

Av särskild vikt är att det klart framgår att det är den underåriges egen önskan att ingå äktenskap och att ansökan inte är framtvungad.

Vårdnadshavarnas inställning är främst av betydelse i det fall de motsätter sig äktenskapet. Det bör inte anses vara ett särskilt skäl för dispens att vårdnadshavarna är positivt inställda. Om det framkommer att det är fråga om ett arrangerat äktenskap finns det anledning att särskilt undersöka att den underårige handlar av fri vilja och inte är utsatt för påtryckningar av ett sådant slag som inte kan accepteras. Med tanke på risken för att det finns sådana påtryckningar bör det närmast anses tala emot en dispens om det framgår att andra än den unge själv är drivande i frågan.

3 § Äktenskap får inte ingås mellan dem som är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller är helsyskon.

Halvsyskon får inte ingå äktenskap med varandra utan tillstånd av *myndighet som anges i 15 kap. 1 §*.

(Jfr 2 kap. 3 § i Ds 2002:54.)

I paragrafen anges äktenskapshindren på grund av nära släktskap. Halvsyskon får endast gifta sig efter dispens.

Dispensärenden av detta slag har hittills handlagts av regeringen. Genom hänvisningen till 15 kap. 1 § sammanförs ordningen för prövningen med den för ärenden om dispens från ålderskravet. Länsstyrelse skall därmed pröva ärendena och länsstyrelsens beslut kan överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Övervägandena finns i avsnitt 4.5.

Sedan möjligheten till dispens infördes år 1974 har antalet ärenden varit relativt få och några andra bedömningsgrunder än vad som följer av uttalanden i lagens förarbeten (prop. 1973:32 s. 99 och LU 1973:20 s. 80 f.) har inte utvecklats i regeringens praxis. I praktiken är det i första hand socialetiska hänsyn som kan hindra äktenskap. Har halvsyskon vuxit upp tillsammans kan det vara olämpligt att tillåta äktenskap. Även de i det konkreta fallet föreliggande genetiska riskerna vid föräldraskap har betydelse vid prövningen.

De ändrade reglerna om tillämplig lag vid hindersprövning kan medföra att risken för att den svenska vigselmöjligheten används för att kringgå annat lands lag ökar. Detta kan få betydelse för prövningen av tillståndsärendena. Om en sökande som är utländsk medborgare nyligen bytt hemvistland bör det därför beaktas om det finns hinder mot äktenskapet i ursprungslandet och uppgifter som tyder på att sökanden kommer att flytta tillbaka dit när äktenskapet väl ingåtts. En sådan omständighet kan tala för att ansökan bör avslås.

4 kap. Vigsel

8 § Vigsselförrättaren skall genast sända underrättelse om vigseln till Skatteverket.

Vid underrättelse om vigsel skall Skatteverket kontrollera att vigseln har föregåtts av hindersprövning och att vid denna prövning något hinder mot äktenskapet inte kommit fram. Om en sådan prövning inte har förekommit eller om vigseln har förrättats trots att det vid prövningen kommit fram hinder mot äktenskapet, skall Skatteverket sända underrättelse om förhållandet till den som skall anmäla eller pröva frågor om disciplinansvar, åtalsanmälan, avskedande eller entledigande beträffande vigsselförrättaren. I de fall som avses i 5 kap. 5 § första stycket skall Skatteverket även underrätta allmän åklagare.

(Jfr 4 kap. 8 § i Ds 2002:54.)

Övervägandena finns i avsnitt 7.1.

I *första stycket* finns en bestämmelse om underrättelse till Skatteverket. Underrättelsen ligger till grund för ändring av uppgift i folkbokföringsregistret.

Andra stycket är nytt. Där föreskrivs att Skatteverket då det mottar underrättelsen skall göra en kontroll. Det sägs inte i vilken form kontrollen skall ske, men den skall säkerställa att det upptäcks om en förrättning hållits utan att det utfärdats ett hindersintyg. För att undvika att bestämmelsen uppfattas så att Skatteverket på nytt skall göra en hindersprövning har den justerats i enlighet med *Lagrådets* förslag. Vidare föreskrivs i *andra stycket* att Skatteverket skall rapportera en eventuell försummelse beträffande hindersprövningen till den som kan ha att ingripa mot förrättaren på visst sätt i anledning av försummelsen. Vart underrättelsen skall gå får avgöras med ledning av tillämpliga bestämmelser om vem som har ansvar för sådana åtgärder. Skatteverket skall också underrätta allmän åklagare i de fall som avses i 5 kap. 5 § första stycket, dvs. de fall där åklagaren kan föra talan om upplösning.

Av 1 kap. 9 § partnerskapslagen följer att bestämmelserna i paragrafen äger tillämpning även vid underrättelse om registrering av partnerskap.

Kontrollen omfattar alla typer av vigsselförrättare och registreringsförrättare.

5 kap. Äktenskapsskillnad

5 § *En make har rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid om det görs sannolikt att maken har tvingats att ingå äktenskapet eller om maken har ingått äktenskapet före 18 års ålder utan behörig myndighets tillstånd. Om äktenskapet har ingåtts trots att makarna är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller är helsyskon, har var och en av makarna rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid. Detsamma gäller om äktenskapet har ingåtts trots att någon av makarna redan var gift eller partner i ett registrerat partnerskap och det tidigare äktenskapet eller partnerskapet inte har blivit upplöst.*

Föreligger tvegitte, har var och en av makarna i det tidigare äktenskapet rätt att få detta upplöst genom äktenskapsskillnad utan föregående betänketid. Detsamma gäller om partnerskap registrerats trots att någon av partnererna då var gift.

I de fall som avses i första stycket kan talan om äktenskapsskillnad föras även av allmän åklagare. *I de fall som avser äktenskap som ingåtts av underårig är socialnämnden i den kommun där personen är folkbokförd eller, om personen inte är folkbokförd här i landet, i den kommun där han eller hon vistas skyldig att på begäran lämna yttrande samt de upplysningar som kan vara av betydelse för frågans bedömning till åklagaren. En annan socialnämnd som har tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse i frågan är skyldig att lämna sådana på begäran av den socialnämnd som skall yttra sig.*

(Jfr 5 kap. 5 § i Ds 2002:54.)

Paragrafen innehåller sedan tidigare bestämmelser om äktenskapsskillnad utan föregående betänketid i fall då äktenskapet har ingåtts i strid mot ett absolut äktenskapshinder.

Genom ett tillägg till *första stycket* förs även åsidosättande av äktenskapshindret beträffande ålder och åsidosättande av den grundläggande förutsättningen frivillighet in som grunder för äktenskapsskillnad utan föregående betänketid. Övervägandena finns i avsnitt 6.

En underårigs äktenskap kan upplösas omedelbart om tillstånd från behörig myndighet att gifta sig före 18 års ålder saknats. Av bestämmelsens lydelse följer att den är tillämplig även efter att maken i fråga fyllt 18 år.

I fråga om äktenskap som ingåtts under tvång eller av underårig kan talan om omedelbar äktenskapsskillnad föras av den tvingade respektive den som varit underårig. I övriga fall kan talan föras av var och en av makarna. För båda grupperna gäller också att allmän åklagare kan föra talan.

Åklagarens bedömning av om talan skall föras beträffande äktenskap ingånget av underårig får göras med beaktande av hur sannolikt det är att ett tillstånd till äktenskapet hade meddelats om den underårige hade ansökt om det. Åklagaren måste också överväga vilka negativa konsekvenser en framtvängd upplösning av äktenskapet kan få för de personer som berörs av upplösningen. Upplösning skall eftersträvas om det är påkallat av omsorg om den enskilde eller om det från allmän synpunkt framstår som stötande att låta äktenskapet bestå (jfr beträffande förutsättningarna för talan i de fall det i dag är möjligt prop. 1973:32 s. 118 och 144).

Åklagarens avgörande av om talan skall föras sker således efter en lämplighetsprövning. Den domstol som skall pröva en sådan talan skall inte göra en lämplighetsprövning motsvarande åklagarens, utan har endast att pröva om de i paragrafen angivna grunderna för äktenskapsskillnad utan föregående betänketid föreligger (jfr prop. 1973:32 s. 312 och 329 f.).

Frågan om åklagaren skall föra talan när underårig ingått äktenskap utan tillstånd kan aktualiseras genom en underrättelse från Skatteverket (se bestämmelsen i 4 kap. 8 §), men även i annat sammanhang, exempelvis i samband med en utredning om brott eller ett ärende om besöksförbud.

Av bestämmelsen framgår vilket beviskrav som ställs i frågan om äktenskapet tillkommit under tvång. Det skall i vart fall ha gjorts sannolikt att maken har tvingats att ingå äktenskapet.

För att läggas till grund för ett beslut om omedelbar äktenskapsskillnad bör tvånget som regel ha varit av sådan karaktär att det har utgjort en

straffbar handling. I praktiken skall det alltså vara fråga om att det är sannolikt att någon genom sådant våld eller hot som avses i straffbestämmelsen om olaga tvång i 4 kap. 4 § brottsbalken har tvingat någon annan att gifta sig. Det kan dock inte helt uteslutas att det även förekommer andra situationer i vilka det utövade tvånget framstår som så allvarligt att det bör finnas rätt till omedelbar äktenskapsskillnad. Som exempel kan nämnas det fallet att allvarliga hot varit underförstådda inom en familj. Ett syskon eller en annan nära släkting kanske tidigare har blivit tvingad till giftermål genom misshandel och hot. Bestämmelsen är däremot inte avsedd att komma till användning om påtryckningarna varit av mindre ingripande karaktär, och den enskilde därför haft reella möjligheter att själv besluta i frågan. Den kan exempelvis inte tillämpas med hänvisning till att den som ingått äktenskap valt att göra det för att inte dra på sig familjens misshag eller för att inte gå miste om en förmån.

I de fall där det skulle kunna bli aktuellt att tillämpa bestämmelsen torde det normalt ha gjorts en polisanmälan. Har förundersökning inletts kan uppgifter från den utgöra underlag för bedömningen.

Åklagarens möjlighet att föra talan i dessa fall kan utnyttjas exempelvis om det i samband med en förundersökning framkommer att en kvinna har ingått äktenskap under tvång och vill skilja sig, men av rädsla inte själv vågar agera för att upplösa äktenskapet.

I ett tillägg till *tredje stycket* regleras frågan om socialnämnds yttrande till åklagare. Om någon ingått äktenskap före 18 års ålder får åklagaren till underlag för sin bedömning inhämta yttrande och upplysningar från socialnämnden. Nämnden är å sin sida skyldig att avge yttrande om åklagaren begär det och skall lämna upplysningar om relevanta förhållanden. En annan socialnämnd är efter begäran av den socialnämnd som skall yttra sig skyldig att biträda den nämnden med upplysningar. I inget av fallen hindras socialnämnden av sekretess att lämna upplysningarna (14 kap. 1 § sekretesslagen).

Yttrandet bör till sitt innehåll i huvudsak motsvara det yttrande som lämnas av socialnämnden till länsstyrelsen i ett ärende om dispens från ålderskravet. Vad som sägs i författningskommentaren till 15 kap. 1 § beträffande ett sådant yttrande gäller därför i princip också för yttrandet till åklagaren.

Bestämmelsen tar sikte på äktenskap som är ingångna genom vigsel inför svensk myndighet. Om makarna har tillräckligt stark anknytning till Sverige kan den dock tillämpas även beträffande ett äktenskap som har ingåtts i utlandet enligt utländsk lag (SOU 1987:18 s. 193). Liksom i fråga om ett svenskt äktenskap ingånget av den som är under 18 år gäller då att äktenskapsskillnad utan betänketid kan meddelas om tillstånd att göra undantag från gällande ålderskrav inte har lämnats av behörig myndighet. Tillämpningen av bestämmelsen på ett utländskt äktenskap förutsätter dock att det är fråga om ett äktenskap som erkänns här (jfr bestämmelsen i 1 kap. 8 a § 1904 års lag). Jämför även 3 kap. 4 § andra och tredje styckena 1904 års lag.

Av 2 kap. 2 § partnerskapslagen följer att bestämmelsen är tillämplig även i fråga om upplösning av ett registrerat partnerskap.

1 § *En ansökan om tillstånd till äktenskap enligt 2 kap. 1 eller 3 § prövas av länsstyrelsen i ett län där en sökande är folkbokförd. Saknas en sådan behörig länsstyrelse prövas ansökan av Länsstyrelsen i Stockholms län.*

I ärenden som rör underårig skall länsstyrelsen bereda den underåriges vårdnadshavare tillfälle att yttra sig, om det kan ske. Yttrande samt de upplysningar som kan vara av betydelse för frågans bedömning skall inhämtas från socialnämnden i den kommun där den underåriga är folkbokförd eller, om den underåriga inte är folkbokförd här i landet, i den kommun där han eller hon vistas. En annan socialnämnd som har tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse i frågan är skyldig att lämna sådana på begäran av den socialnämnd som skall yttra sig. I ärenden som rör halvsyskon skall länsstyrelsen inhämta yttrande från Socialstyrelsen.

Ett beslut att tillåta en underårig att ingå äktenskap får överklagas av den underåriges vårdnadshavare.

(Jfr 15 kap. 1 § i Ds 2002:54.)

Av bestämmelsen kan utläsas vilken länsstyrelse som är behörig att pröva en ansökan om dispens. Behörigheten anknyter till sökandens folkbokföringsort. Övervägandena finns i avsnitt 4.5.

Enligt bestämmelsen är det för en länsstyrelses behörighet tillräckligt att en sökande är folkbokförd i länet. Om halvsyskon eller två underåriga som vill gifta sig med varandra är folkbokförda inom olika län innebär det att de kan välja att ansöka om tillstånd hos endera av två länsstyrelser.

I det fall inget av halvsyskonen är folkbokförd i Sverige prövas tillståndsfrågan av Länsstyrelsen i Stockholms län. Samma sak gäller för en underårig som inte är folkbokförd i Sverige.

De som inte skall vara folkbokförda i landet och som alltså hänvisas till Länsstyrelsen i Stockholms län kan vara exempelvis turister, asylsökande eller personer som arbetar eller studerar här en kortare tid.

Behörighetsreglerna innebär att tillståndsfrågan i samtliga fall prövas av länsstyrelse. Alla överklaganden av beslut i tillståndsfrågor av dessa slag prövas därmed av allmän förvaltningsdomstol enligt 15 kap. 4 §.

I ärende som rör underårig skall länsstyrelsen inhämta yttrande samt upplysningar från socialnämnden i den kommun där sökanden är folkbokförd eller, om sökanden inte är folkbokförd här i landet, i den kommun där han eller hon vistas. Socialnämnden har en viktig roll när det gäller att utreda de faktiska förhållandena och skall upplysa länsstyrelsen om sådant som är av betydelse i ärendet. Utredningen får i första hand ske genom samtal med den underåriga, vårdnadshavarna och den tilltänkte maken. Eftersom det skall bedömas om den underåriga är utsatt för påtryckningar kan det vara viktigt att hålla samtal med de berörda personerna både enskilt och gemensamt. Vistas den underåriga, vårdnadshavarna eller den tilltänkte maken i annan kommun än den där den underåriga är folkbokförd får det förutsättas att den socialnämnd som yttrar sig i utredningen tar kontakt med socialnämnden i den andra kommunen. I det fall den unge nyligen flyttat från en kommun till en annan får socialnämnden i den tidigare hemkommunen kontaktas. En annan socialnämnd är efter begäran av den socialnämnd som skall yttra sig skyldig att biträda med upplysningar. Socialnämnden kan behöva ta

även andra kontakter, t.ex. med skolan, för att kunna göra en samlad bedömning.

Socialnämnd som skall yttra sig eller biträda med utredning hindras inte av sekretess att lämna upplysningar av betydelse i ärendet (14 kap. 1 § sekretesslagen).

Om den underårige inte är folkbokförd här i landet och vistas utomlands finns det ingen socialnämnd att inhämta yttrande från. Motsvarande utredning får då inhämtas på annat sätt. I vissa fall har den underårige ansökt om uppehållstillstånd i Sverige och i ett sådant ärende kan förhållanden av betydelse för dispensfrågan redan ha varit föremål för utredning (jfr SOU 2002:13 s. 154 f.). I vissa fall kan det vara svårt att få fram tillförlitliga uppgifter. Ansvar för att komplettera utredningen får då bäras av sökanden. Om brister i underlaget medför att det är svårt att bedöma om det finns skäl till undantag från ålderskravet kan den underårige inte räkna med att få något tillstånd.

Det kan tänkas att den underårige i ärendet presenterar ett tillstånd att ingå äktenskap som har meddelats i ett land där den underårige är medborgare eller har hemvist. Ett sådant beslut får bedömas efter sitt sakliga innehåll och befriar inte länsstyrelsen från ansvaret att utifrån tillämpliga svenska bedömningsnormer göra en självständig bedömning av frågan.

I ett ärende som rör halvsyskon skall länsstyrelsen inhämta yttrande från Socialstyrelsen som underlag för bedömningen av den arvsbiologiska risken vid föräldraskap i det konkreta föreliggande fallet. Underlaget för bedömningen av de relevanta familjeförhållandena får länsstyrelsen inhämta från sökandena.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Denna lag träder i kraft den 1 maj 2004. För äktenskap som har ingåtts före ikraftträdandet gäller bestämmelsen i 5 kap. 5 § i sin äldre lydelse.

Ändringarna av äktenskapsbalken träder i kraft den 1 maj 2004 och de ändrade bestämmelserna kommer som huvudregel att vara tillämpliga även i ärenden som anhängiggjorts men inte avgjorts före ikraftträdandet. I de fall den myndighet där ett ärende anhängiggjorts enligt de nya bestämmelserna inte längre är behörig att handlägga det skall ärendet följaktligen överlämnas till behörig myndighet.

Av övergångsbestämmelsen följer att ändringen av 5 kap. 5 §, som medför en utökad möjlighet till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid, inte skall tillämpas i fråga om äktenskap som har ingåtts före ikraftträdandet.

Övervägandena finns i avsnitt 8.

10.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap

1 kap. Registrering av partnerskap

3 § Registrering får inte ske beträffande den som är under 18 år eller dem som är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller är helsyskon.

Registrering får inte heller ske beträffande halvsyskon utan tillstånd av *myndighet som anges i 15 kap. 1 § äktenskapsbalken*.

Registrering får inte ske av den som är gift eller som redan är registrerad partner. Rätten till registrering av ett partnerskap prövas enligt svensk lag.

(Jfr 1 kap. 3 § i Ds 2002:54.)

Genom hänvisningen till 15 kap. 1 § äktenskapsbalken blir ordningen för prövningen densamma som den i fråga om dispens till äktenskap mellan halvsyskon. Länsstyrelse skall därmed pröva ärendena och överklagande sker till allmän förvaltningsdomstol (se 15 kap. 4 § äktenskapsbalken jämförd med 1 kap. 9 § partnerskapslagen). Övervägandena finns i avsnitt 4.5.

Vid prövningen får det göras motsvarande etiska överväganden som det görs vid en prövning för ingående av äktenskap mellan halvsyskon (se bet. 1993/94:LU28 s. 39). Något yttrande från Socialstyrelsen behöver inte inhämtas i dessa ärenden.

I 1 kap. 9 § och 2 kap. 2 § finns hänvisningar som innebär att bl.a. de berörda 4 kap. 8 § och 5 kap. 5 § äktenskapsbalken samt 1 kap. 7 och 8 a §§ 1904 års lag äger motsvarande tillämpning i fråga om registrerade partnerskap.

Ikraftträdande

Denna lag träder i kraft den 1 maj 2004.

Ändringen av partnerskapslagen träder i kraft den 1 maj 2004 och innebär att handläggningen av eventuellt pågående ärenden om dispens för halvsyskon att låta registrera sitt partnerskap då överlämnas av regeringen till behörig länsstyrelse.

Övervägandena finns i avsnitt 8.

10.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap

1 kap. Om äktenskaps ingående

1 § Vill en man och en kvinna ingå äktenskap inför en svensk myndighet, skall det prövas om det finns något hinder mot äktenskapet enligt svensk lag.

Om varken mannen eller kvinnan är svensk medborgare eller har hemvist i Sverige, skall det dessutom prövas att var och en av dem har rätt att ingå äktenskapet enligt lagen i en efter eget val angiven stat där han respektive hon antingen är medborgare eller har hemvist. Om båda begär det och det finns särskilda skäl, får dock prövningen ske med tillämpning av enbart svensk lag även i sådant fall.

(Jfr 1 kap. 1 § i Ds 2002:54.)

I paragrafens *första stycke* ges den grundläggande regel som innebär att det vid svenska myndigheters hindersprövning för vigsel inför svensk

myndighet alltid skall prövas om det finns hinder mot äktenskapet enligt svensk lag. Övervägandena finns i avsnitt 4.2.

Med svensk myndighet får liksom samma uttryck i den äldre lydelsen förstås samtliga vigselförrättare vars behörighet grundas på svenska bestämmelser. De anses i sin funktion utöva svensk myndighet (11 kap. 6 § tredje stycket regeringsformen). Exempelvis ägnar sig alltså en av Kammarkollegiet som vigselförrättare förordnad präst i ett trossamfund med vigselförstånd i sitt uppdrag åt svensk myndighetsutövning.

Det bör i anslutning till den svenska lagvalsregeln noteras att en vigsel inför svensk myndighet till följd av 1931 års konvention mellan Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige innehållande internationellt privaträttsliga bestämmelser om äktenskap, adoption och förmynderskap i vissa fall kan ske efter hindersprövning i annat nordiskt land. Enligt vilken lag rätten att ingå äktenskap då prövas bestäms av de lagvalsregler som finns i det landet. För parter som är medborgare i ett nordiskt land är det i konventionen bestämt vilka lagvalsregler som skall gälla.

I sak innebär det obligatoriska beaktandet av svensk lag att hindren för äktenskap före 18 års ålder utan tillstånd och mellan halvsyskon utan tillstånd får betydelse i en del fall där äktenskap med tidigare regler varit möjliga. Utländska medborgare som tidigare inte kunnat gifta sig på grund av ett hinder i den nationella lagen utan motsvarighet i svensk lag kan gifta sig med stöd av huvudregeln om de inte träffas av tilläggsregeln i paragrafens andra stycke.

Med minskad tillämpning av utländsk rätt vid hindersprövningen ökar behovet av att parterna i samband med hindersprövningen informeras om riskerna för att äktenskapet inte kommer att erkännas i ett annat land som parterna har anknytning till.

Av *andra stycket* framgår att även utländsk lag skall beaktas om varken mannen eller kvinnan har anknytning till Sverige genom medborgarskap eller hemvist. Undantag görs dock för de fall där det finns särskilda skäl att inte beakta utländsk lag. Övervägandena finns i avsnitt 4.3.

Prövningen av äktenskapshindren enligt utländsk rätt är individuell. Den som har hemvist och medborgarskap i olika stater eller flera medborgarskap får välja enligt vilken stats lag prövningen skall göras.

Vad som avses med hemvist framgår av lagens 7 kap. 2 §. Det krävs inte att hemvistet har varat en viss tid. En statslös person likställs med medborgare i den stat där han eller hon har hemvist eller, om hemvist saknas, i den stat där han eller hon vistas. En flykting likställs med medborgare i den stat där han eller hon har hemvist (se 7 kap. 3 §).

Vid bedömningen av om särskilda skäl för undantag finns bör det göras motsvarande överväganden som det tidigare gjordes i ärenden om dispens enligt 1 kap. 2 § i 1904 års lag.

I förarbetena till den regeln nämns några exempel på undantagssituationer då det kan finnas behov av dispens (prop. 1973:158 s. 97 f.). Ett fall är att det är svårt eller omöjligt att fastställa innehållet i viss utländsk lag med avseende på förutsättningarna för äktenskaps ingående. Ett annat är att en utländsk medborgare önskar ingå äktenskap inför svensk myndighet men hindras av en bestämmelse i medborgarskapslandets lag som visserligen inte kan sägas strida mot svensk ordre public men som det ändå kan vara tveksamt om vi bör upprätthålla. Ett tredje fall är att det

för asylsökande ibland kan finnas betänkligheter mot att från myndighet i det land vars lag skall tillämpas inhämta ett tillstånd som krävs.

Ömmande omständigheter, t.ex. graviditet eller en för den enskilde pressande social situation, kan i sådana och liknande fall tala för att rätten att ingå äktenskap prövas enligt enbart svensk lag.

Den enskildes intresse av att ingå äktenskap inför svensk myndighet och anknytningen till Sverige får vägas mot risken för att sökanden utnyttjar svensk vigsel som ett sätt att kringgå äktenskapshinder i annat lands lag och för att äktenskapet inte kommer att erkännas i ett land som sökanden har starkare anknytning till.

Av regelns utformning följer att tillämpningen skall vara restriktiv. Undantag skall göras endast i de fall det med beaktande av samtliga omständigheter framstår som särskilt motiverat.

Angående överklagande av beslut i fråga om hindersprövning, se 15 kap. 2 § äktenskapsbalken och 8 § kungörelsen (1973:948) om hindersprövning för vigsel inför svensk vigselförrättare utom riket.

7 § Äktenskap som ingåtts utom riket enligt främmande lag anses giltigt till formen, om det är giltigt i den stat där det ingicks. Har äktenskap ingåtts inför diplomatisk eller konsulär tjänsteman eller annan, som av främmande stat förordnats att förrätta vigsel i annan främmande stat, anses äktenskapet också giltigt till formen, om det är giltigt i den stat som meddelat förordnandet.

Även i annat fall än som avses i första stycket skall äktenskap som ingåtts utom riket anses giltigt till formen, om det är giltigt i den eller de stater där mannen och kvinnan *var* medborgare *eller hade hemvist*.

Paragrafen innehåller bestämmelser om när ett i utlandet enligt utländsk lag ingånget äktenskap anses giltigt till formen i Sverige. Genom ett tillägg till paragrafens *andra stycke* klargörs att ett i utlandet ingånget äktenskap skall anses giltigt till formen också i det fallet att äktenskapet är giltigt i det land där mannen och kvinnan hade hemvist då det ingicks. Även efter detta tillägg gäller liksom tidigare att lagregeln inte kan anses uttömmande reglera de situationer i vilka ett utländskt äktenskap kan anses giltigt till formen. Det kan därför exempelvis inte uteslutas att en motsvarande bedömning också görs med utgångspunkt från parternas hemvist vid senare tidpunkt än den då äktenskapet ingicks.

Av 1 kap. 9 § partnerskapslagen följer att bestämmelsen är tillämplig även i fråga om partnerskap registrerade av utländsk myndighet.

Övervägandena finns i avsnitt 5.

8 a § *Ett äktenskap som har ingåtts enligt utländsk lag erkänns inte i Sverige*

1. om det vid tidpunkten för äktenskapets ingående skulle ha funnits hinder mot det enligt svensk lag och minst en av parterna var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige eller

2. om det är sannolikt att det har ingåtts under tvång.

Vad som sägs i första stycket gäller inte om det finns särskilda skäl att erkänna äktenskapet.

(Jfr 1 kap. 8 a § i Ds 2002:54.)

Paragrafen är ny. Övervägandena finns i avsnitt 5.

Genom bestämmelserna görs vid sidan av det mer allmänna förbehållet för ordre public (se 7 kap. 4 §) preciserade undantag från den grundläggande principen om erkännande av utländska äktenskap.

Undantagen omfattar både äktenskap som ingåtts i Sverige inför utländsk vigselförrättare (6 §) och äktenskap som ingåtts i utlandet enligt utländsk rätt (7 §).

Kravet på anknytning till Sverige tar endast sikte på det fall att det skulle ha funnits hinder mot en svensk vigsel och gäller alltså inte tvångsäktenskap. Anknytningen skall ha funnits vid den tidpunkt då äktenskapet ingicks och likaså skall frågan om hindren enligt svensk lag bedömas utifrån förhållandena vid den tidpunkten. Anknytningen skall ha bestått i svenskt medborgarskap eller svenskt hemvist för åtminstone en av makarna. Anknytningen motsvarar den som enligt 1 § medför att enbart svensk lag tillämpas vid hindersprövning för vigsel inför svensk myndighet.

I praktiken kommer frågan om erkännande av ett utländskt äktenskap i första hand upp då en uppgift om äktenskap skall föras in i folkbokföringsregistret. Bedömningen av om det finns materiell grund för att vägra erkännande får göras med ledning av de uppgifter som då är tillgängliga för folkbokföringsmyndigheten. Det är alltså inte avsett att de materiella förutsättningarna för erkännande skall föranleda en särskild utredning av relevanta förhållanden från myndighetens sida. Det lär oftast utifrån tillgängliga uppgifter inte vara möjligt att avgöra om det skulle ha funnits hinder mot äktenskapet enligt svensk lag på annan grund än underårighet eller ett redan tidigare ingånget äktenskap. Folkbokföringsmyndighetens rutinmässiga bedömning tar endast sikte på registreringen och är inte bindande för hur frågan om erkännande skall bedömas i andra sammanhang.

Det finns normalt ingen anledning för folkbokföringsmyndigheten att gå in på en närmare bedömning av om äktenskapet ingåtts under tvång. Om inget talar emot det är utgångspunkten givetvis att ett äktenskap har ingåtts av parternas fria vilja. Det bör alltså inte utan särskild anledning efterfrågas vilken inställning en make har i frågan.

Väcks frågan skall kravet på den bevisning som behöver presenteras för att myndigheten skall utgå från att äktenskapet har tillkommit under tvång inte ställas alltför högt. Av bestämmelsen framgår att det räcker med att det görs sannolikt att tvång förekommit.

Enbart ett enkelt påstående om tvång ger inte underlag för en sådan bedömning. Däremot bör exempelvis konkreta och preciserade uppgifter som lämnats under en inledd förundersökning kunna utgöra tillräckligt underlag. I praktiken torde det vara i de fall frågan redan har blivit föremål för utredning av någon myndighet som tillämpning av regeln aktualiseras.

Tillämpningen skall vara restriktiv. Riktlinjen är att tvånget skall ha varit av sådan karaktär att det skulle ha utgjort en straffbar handling enligt svensk lag. I praktiken skall det alltså vara fråga om att det är sannolikt att någon genom sådant våld eller hot som avses i straffbestämmelsen om olaga tvång i 4 kap. 4 § brottsbalken har tvingat någon annan att gifta sig. Det kan dock inte helt uteslutas att det även förekommer andra situationer i vilka det utövade tvånget framstår som så allvarligt att äktenskapet inte bör erkännas. I vissa delar av världen

förekommer det att man ingår äktenskap genom ombud. Ett äktenskap ingås inte av tvång på grund av att det ingås genom ombud, men i vissa fall kan det hända att ombudet tar sina instruktioner från någon annan än den som ombudet företräder. Bestämmelserna i vigsellandet kan också vara sådana att den som ingår äktenskapet inte har någon egen rätt att besluta i frågan. Om äktenskapet i sådana fall har ingåtts mot den enskildes vilja är tvånget att anse som så allvarligt att äktenskapet inte bör godtas. Tillämpningen utanför situationer av det slag som nu beskrivits bör vara ytterst begränsad och bör komma i fråga endast när det tvång som utövats tveklöst är stötande.

Avsikten är inte att bestämmelsen skall komma till användning om påtryckningarna varit av mindre ingripande karaktär, och den enskilde därför haft reella möjligheter att själv besluta i frågan. Så kan vara fallet exempelvis om den som ingått äktenskap valt att göra det för att inte dra på sig familjens misshag eller för att inte gå miste om en förmån.

Med stöd av bestämmelsen i sista meningen är det möjligt att vid tillämpningen göra undantag från regeln om vägrat erkännande om det finns särskilda skäl för det. Situationen kan i vissa enskilda fall tänkas vara sådan att det inte framstår som rimligt att vägra erkännande.

Som exempel kan nämnas fall där ett tvegifte följts av att det tidigare ingångna äktenskapet upplösts. Det saknas då normalt skäl att vägra det senare äktenskapet erkännande. Frågan om erkännande kan bli aktuell först lång tid efter vigseln. Har parterna efter något eller några år inrättat sig efter att de är gifta kan det utgöra skäl för erkännande. Presenterar parterna uppgifter som visar att ett vägrat erkännande skulle få allvarliga negativa konsekvenser för dem bör det vara något som talar för erkännande. Har parterna hemmavarande barn torde det normalt inte vara förenligt med barnens bästa att neka erkännande. En intresseavvägning måste, liksom i övriga fall, göras med utgångspunkt från omständigheterna i det enskilda fallet. I vissa situationer bör det även kunna vägas in att parets anknytning till det land där vigseln ägt rum samlat ter sig betydligt starkare än den till Sverige. Så kan exempelvis vara fallet när parets enda anknytning består i ett svenskt medborgarskap för en av parterna och denne sedan lång tid har hemvist i vigsellandet och dessutom är medborgare även i det landet.

Behov av att göra undantag kan också finnas i fall då det skulle ha funnits möjlighet till dispens från ett äktenskapshinder i svensk lag. Om det visas att äktenskapet ingåtts med stöd av dispens av en utländsk myndighet efter en prövning som motsvarar den som görs enligt svensk rätt eller att omständigheterna varit sådana att det är sannolikt att dispens skulle ha meddelats av svensk myndighet bör det vara möjligt att erkänna äktenskapet.

En samlad bedömning av om det föreligger en undantagssituation får göras mot bakgrund av sådana överväganden som nu nämnts och i beaktande av de uppgifter som finns tillgängliga.

Om ett utländskt äktenskap erkänns anses det ha bestått från den tidpunkt då det ingicks.

Av 1 kap. 9 § partnerskapslagen följer att bestämmelsen är tillämplig även i fråga om partnerskap som registrerats enligt utländsk lag.

Ett äktenskap eller partnerskap som inte nekas erkännande med stöd av bestämmelsen kan fortfarande nekas erkännande med stöd av det allmänna förbehållet för ordre public i 7 kap. 4 § 1904 års lag.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 maj 2004. Bestämmelserna i 1 kap. 8 a § tillämpas dock inte på äktenskap som har ingåtts före ikraftträdandet.
2. Bestämmelserna i 1 kap. 1 § i sin nya lydelse tillämpas även om hindersprövning har begärts före den 1 maj 2004.
3. Hindersprövning som gjorts före den 1 maj 2004 med tillämpning av utländsk lag gäller inte för vigsel efter den 30 april 2004, om den person som avser att ingå äktenskap är under 18 år eller fråga är om äktenskap mellan halvsyskon.

Ändringarna av 1904 års lag träder i kraft den 1 maj 2004. Tillämpningen av regeln om undantag från erkännande av utländska äktenskap är enligt särskild föreskrift i *punkt 1* inskränkt till äktenskap ingångna efter ikraftträdandet.

För hindersprövningen är det särskilt föreskrivet i *punkt 2* att de nya lagvalsreglerna skall tillämpas även om parterna har begärt prövningen före ikraftträdandet. De nya reglerna skall alltså tillämpas också i pågående ärenden.

Som framhållits i övervägandena kan ett intyg om hindersprövning användas för vigsel inom en tid av fyra månader. Enligt *punkt 3* gäller en hindersprövning från tiden före ikraftträdandet inte efter den 30 april 2004 om den har gjorts enligt utländsk lag och det är fråga om äktenskap före 18 års ålder eller mellan halvsyskon. I övriga fall kan alltså ett hindersintyg utfärdat före ikraftträdandet användas för vigsel inom fyra månader.

Övervägandena finns i avsnitt 8.

10.4 Förslaget till lag om ändring i lagen (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan

3 § Om Kammarkollegiet finner att ett trossamfund som fått tillstånd att förrätta vigsel inte längre uppfyller kraven enligt 1 §, skall Kammarkollegiet återkalla tillståndet.

Uppfyller en vigselförrättare inte längre kraven enligt 2 § andra stycket eller missköter vigselförrättaren sin uppgift, skall Kammarkollegiet återkalla förordnandet att vara vigselförrättare. *I samband med en sådan återkallelse skall Kammarkollegiet utreda om det finns grund för att enligt första stycket återkalla samfundets tillstånd att förrätta vigsel.*

Ett förordnande att vara vigselförrättare skall återkallas av Kammarkollegiet, om samfundet begär det.

Om en vigselförrättare avlider, skall samfundet snarast anmäla detta till Kammarkollegiet.

(Jfr 3 § i Ds 2002:54.)

I paragrafen anges i vilka fall ett samfunds vigsel tillstånd skall återkallas och i vilka fall en vigselförrättares förordnande skall återkallas.

Tillägget till *andra stycket* innebär att Kammarkollegiet alltid skall pröva om ett samfund skall få behålla sitt vigsel tillstånd när förordnandet för en av samfundets vigselförrättare återkallas på grund av att förrättaren inte längre uppfyller kraven enligt 2 § andra stycket eller missköter sin uppgift. Föreskriften innebär också att Kammarkollegiet skall utreda sakförhållandena. Vad utredningen skall bestå i är inte reglerat. Det som kommit fram i ärendet om återkallelse av vigselförrättarens förordnande är naturligen en del av underlaget. Underlaget skall vara sådant att Kammarkollegiet kan bedöma om samfundet fortfarande uppfyller kraven enligt 1 §. Enbart en uppgift från samfundet om att dess vigselförrättare har blivit upplysta om sina skyldigheter och kommer att iaktta dessa är inte tillräcklig. Samfundet bör bl.a. lämna en redogörelse för vilka åtgärder från samfundets sida som skulle ha kunnat förhindra försummelsen och vilka förebyggande åtgärder som planeras. Viktigt är också att det finns en så utförlig beskrivning av aktuella förhållanden inom samfundet att det är möjligt att avgöra om dess organisation har förmåga att sörja för att vigselförrättarna följer gällande regler. I princip bör utredningen vid omprövningen av tillståndet kunna göras lika ingående som då tillstånd beviljas om Kammarkollegiet bedömer att det är nödvändigt.

Övervägandena finns i avsnitt 7.2.

Ikraftträdande

Denna lag träder i kraft den 1 maj 2004.

Lagändringen träder i kraft den 1 maj 2004. Den ändrade bestämmelsen om utredning i frågor om vigsel tillstånd blir därmed direkt tillämplig även i pågående ärenden.

Övervägandena finns i avsnitt 8.

Sammanfattning av departementspromemorian Svenska och utländska äktenskap, Ds 2002:54

Prop. 2003/04:48
Bilaga 1

I promemorian behandlas vissa frågor om ingående och erkännande av äktenskap. Promemorian tar särskilt sikte på situationer med internationell anknytning och de speciella frågor som kan uppkomma i sådana fall.

Ett syfte med de förslag som läggs fram är att skapa garantier för att äktenskapshindren i svensk lag alltid upprätthålls när vigsel sker inför en svensk myndighet. Förslagen syftar också till att förbättra skyddet för enskilda mot påtvingade och för tidiga äktenskap.

I promemorian föreslås att den nuvarande grundregeln om att en persons rätt att ingå äktenskap prövas enligt lagen i den stat där hon eller han är medborgare ändras. Förslaget innebär att hindersprövning för vigsel inför svensk myndighet alltid skall ske med tillämpning av svensk lag. Om ingen av de blivande makarna är svensk medborgare eller har hemvist här skall det därutöver prövas att var och en av dem har rätt att ingå äktenskap enligt lagen i medborgarskaps- eller hemviststaten.

Vidare föreslås en ny regel som förtydligar och förbättrar möjligheterna att vägra erkänna ett utländskt äktenskap som ingåtts under tvång eller som inte hade tillåtits vid en svensk hindersprövning.

Promemorian innehåller också förslag till mindre författningsändringar som syftar till att förebygga att äktenskap ingås i strid mot gällande ordning.

I denna del föreslås vissa åtgärder för att förbättra kontrollen över särskilt förordnade vigselförrättare och för att säkerställa att hindersprövningen inte åsidosätts.

Vidare föreslås det att möjligheten till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid utvidgas till att omfatta även fall då äktenskapet ingåtts under tvång eller i strid mot ålderskravet. Det föreslås också att möjligheten för allmän åklagare att föra talan om äktenskapsskillnad vidgas till att omfatta även nu nämnda fall.

För att en person under 18 år skall få tillstånd att ingå äktenskap skall det krävas särskilda skäl. Det föreslås också att ärenden om tillstånd till äktenskap eller registrerat partnerskap mellan halvsyskon liksom ärenden om tillstånd för den som är under 18 år och saknar hemvist i Sverige att ingå äktenskap flyttas från regeringen till länsstyrelserna.

1 Förslag till lag om ändring i äktenskapsbalken

Härigenom föreskrivs att 2 kap. 1 § och 3 §§, 4 kap. 8 §, 5 kap. 5 § och 15 kap. 1 § äktenskapsbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

1 §

Den som är under 18 år får inte ingå äktenskap utan tillstånd av länsstyrelsen i det län där den underårige har sitt hemvist.

Den som är under 18 år får inte ingå äktenskap utan tillstånd av myndighet som anges i 15 kap. 1 §. Tillstånd får meddelas endast om det finns särskilda skäl.

3 §

Äktenskap får inte ingås mellan dem som är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller är helsyskon.

Halvsyskon får inte ingå äktenskap med varandra utan tillstånd av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

Halvsyskon får inte ingå äktenskap med varandra utan tillstånd av myndighet som anges i 15 kap. 1 §.

4 kap.

8 §¹

Vigsselförrättaren skall genast sända underrättelse om vigseln till den skattemyndighet som har gjort hindersprövningen.

Om vigsel har förrättats efter hindersprövning som gäller här i riket enligt 2 § förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap skall underrättelse sändas till den skattemyndighet inom vars verksamhetsområde vigseln ägt rum.

Vid underrättelse om vigsel från en av länsstyrelse eller Kammarkollegiet förordnad vigsselförrättare skall skattemyndigheten kontrollera att vigseln föregåtts av hindersprövning. Har en sådan prövning inte skett eller har vigseln förrättats trots att det funnits ett äktenskaps hinder skall skattemyndigheten sända underrättelse om förhållandet till den myndighet som förordnat vigsselförrättaren. I fall som

¹ Senaste lydelse 1994:1976.

5 kap.

5 §²

En make som har tvingats att ingå äktenskapet eller som har ingått äktenskapet före 18 års ålder utan behörig myndighets tillstånd har rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid. Om äkten-

Om äktenskapet har ingåtts trots att makarna är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller är helsyskon, har var och en av makarna rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid. Detsamma gäller om äktenskapet har ingåtts trots att någon av makarna redan var gift eller partner i ett registrerat partnerskap och det tidigare äktenskapet eller partnerskapet inte har blivit upplöst.

skapet har ingåtts trots att makarna är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller är helsyskon, har var och en av makarna rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid. Detsamma gäller om äktenskapet har ingåtts trots att någon av makarna redan var gift eller partner i ett registrerat partnerskap och det tidigare äktenskapet eller partnerskapet inte har blivit upplöst.

Föreligger tvegifte, har var och en av makarna i det tidigare äktenskapet rätt att få detta upplöst genom äktenskapsskillnad utan föregående betänketid. Detsamma gäller om partnerskap registrerats trots att någon av parterna då var gift.

I fall som avses i första stycket kan talan om äktenskapsskillnad föras även av allmän åklagare.

I fall som avses i första stycket kan talan om äktenskapsskillnad föras även av allmän åklagare. *Åklagaren får inhämta yttrande om den som ingått äktenskap före 18 års ålder från socialnämnden i den kommun där personen är folkbokförd eller, om personen inte är folkbokförd här i landet, i den kommun där han eller hon vistas.*

15 kap.

1 §

En ansökan om tillstånd till äktenskap enligt 2 kap. 1 § eller 3 § prövas av länsstyrelse i län där en sökande är folkbokförd. Saknas sådan behörig länsstyrelse prövas ansökan av Länsstyrelsen i Stockholms län.

² Senaste lydelse 1994:1118.

I ärenden om tillstånd till äktenskap enligt 2 kap. 1 § skall länsstyrelsen bereda den underåriges vårdnadshavare tillfälle att yttra sig, om det kan ske. Yttrande skall också inhämtas från socialnämnden i den kommun där den underåriga har sitt hemvist.

I ärenden som rör underårig skall länsstyrelsen bereda den underåriges vårdnadshavare tillfälle att yttra sig, om det kan ske. Yttrande skall också inhämtas från socialnämnden i den kommun där den underåriga är folkbokförd eller, om den underåriga inte är folkbokförd här i landet, i den kommun där hon eller han vistas. Utan hinder av sekretess enligt 7 kap. 4 § första stycket sekretesslagen (1980:100) är en socialnämnd som har tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse för frågans bedömning skyldig att lämna sådana upplysningar på begäran av den socialnämnd som skall lämna yttrande. I ärenden som rör halvsyskon skall länsstyrelsen inhämta yttrande från Socialstyrelsen.

Meddelar länsstyrelsen tillstånd till äktenskapet, får beslutet överklagas av den underåriges vårdnadshavare.

Ett beslut att tillåta underårig att ingå äktenskap får överklagas av den underåriges vårdnadshavare.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2004. Bestämmelsen i 5 kap. 5 § i sin nya lydelse tillämpas dock inte på äktenskap som har ingåtts före ikraftträdandet.

2 Förslag till lag om ändring i lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap

Prop. 2003/04:48
Bilaga 2

Härigenom föreskrivs att 1 kap. 3 § lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

3 §

Registrering får inte ske beträffande den som är under 18 år eller dem som är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller är helsyskon.

Registrering får inte heller ske beträffande halvsyskon utan tillstånd av *regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.*

Registrering får inte heller ske beträffande halvsyskon utan tillstånd av *myndighet som anges i 15 kap. 1 § äktenskapsbalken.*

Registrering får inte ske av den som är gift eller som redan är registrerad partner.

Rätten till registrering av ett partnerskap prövas enligt svensk lag.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2004.

3 Förslag till lag om ändring i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap

Prop. 2003/04:48
Bilaga 2

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap¹

dels att 1 kap. 2, 3 och 10 §§ skall upphöra att gälla,

dels att 1 kap. 1 § skall ha följande lydelse,

dels att det i 1 kap. skall införas en ny paragraf, 8 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

1 §²

Vill någon ingå äktenskap inför svensk myndighet, prövas hans rätt därtill enligt lagen i den stat där han är medborgare, om ej annat följer av vad som sägs här nedan.

Vill en kvinna och en man ingå äktenskap inför en svensk myndighet skall det prövas om det finns något hinder mot äktenskapet enligt svensk lag.

Om varken kvinnan eller mannen är svensk medborgare eller har hemvist i Sverige skall det dessutom prövas att var och en av dem har rätt att ingå äktenskapet enligt lagen i en stat där hon respektive han antingen är medborgare eller har hemvist. Om båda begär det och det finns särskilda skäl får dock prövningen ske med tillämpning av enbart svensk lag även i sådant fall.

8 a §

Ett äktenskap som har ingåtts enligt utländsk lag erkänns inte i Sverige 1) om det har ingåtts under tvång eller 2) om det vid tidpunkten för äktenskapets ingående skulle ha funnits hinder mot det enligt svensk lag och minst en av parterna var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige. Detta gäller dock inte om det finns särskilda skäl att erkänna äktenskapet.

¹ Senaste lydelse av lagens rubrik 1971:797
1 kap. 2 § 1976:1120
1 kap. 3 § 1973:942
1 kap. 10 § 1998:367.

² Senaste lydelse 1973:942.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2004. Bestämmelsen i 1 kap. 8 a § tillämpas dock inte på äktenskap som har ingåtts före ikraftträdandet.
 2. Äldre föreskrifter gäller fortfarande för hindersprövning som har begärts före den 1 januari 2004.

4 Förslag till lag om ändring i lagen (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan

Prop. 2003/04:48
Bilaga 2

Härigenom föreskrivs att 3 § lagen (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §

Om Kammarkollegiet finner att ett trossamfund som fått tillstånd att förrätta vigsel inte längre uppfyller kraven enligt 1 §, skall Kammarkollegiet återkalla tillståndet.

Uppfyller en vigselförrättare inte längre kraven enligt 2 § andra stycket eller missköter vigselförrättaren sin uppgift, skall Kammarkollegiet återkalla förordnandet att vara vigselförrättare.

Uppfyller en vigselförrättare inte längre kraven enligt 2 § andra stycket eller missköter vigselförrättaren sin uppgift, skall Kammarkollegiet återkalla förordnandet att vara vigselförrättare. *I samband med en sådan återkallelse skall Kammarkollegiet utreda om det finns grund för att enligt första stycket återkalla samfundets tillstånd att förrätta vigsel.*

Ett förordnande att vara vigselförrättare skall återkallas av Kammarkollegiet, om samfundet begär det.

Om en vigselförrättare avlider, skall samfundet snarast anmäla detta till Kammarkollegiet.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2004.

Förteckning över remissinstanserna

Prop. 2003/04:48
Bilaga 3

Efter remiss har yttranden över departementspromemorian avgetts av Hovrätten över Skåne och Blekinge, Stockholms tingsrätt, Kammarrätten i Stockholm, Länsrätten i Stockholms län, Riksåklagaren, Rikspolisstyrelsen, Kammarkollegiet, Länsstyrelsen i Stockholms län, Länsstyrelsen i Kronobergs län, Socialstyrelsen, Riksskatteverket, Migrationsverket, Integrationsverket, Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet, Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet, Botkyrka kommun, Malmö kommun, Sveriges advokatsamfund, Barnombudsmannen, Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning, Ombudsmannen mot etnisk diskriminering, Ungdomsstyrelsen, Skolverket, Brottsförebyggande rådet, Samarbetsnämnden för statsbidrag till trossamfund, Sveriges kristna råd, Islamiska samarbetsrådet, Judiska församlingarnas centralråd, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS), Föreningen för Svenskar i Världen, Riksförbundet Barnens rätt i samhället BRIS, Internationella Kvinnoförbundet och Rädda Barnen.

Svenska kommunförbundet, Stockholms kommun, Islamic Center i Malmö, Sveriges Kvinnojourers Riksförbund (SKR), Samarbetsorgan för etniska organisationer i Sverige (SIOS), Riksförbundet internationella föreningar för invandrarkvinnor (RIFFI) och Landsrådet för Sveriges Ungdomsorganisationer (LSU) har beretts tillfälle att avge yttrande men avstått från att yttra sig.

1 Förslag till lag om ändring i äktenskapsbalken

Härigenom föreskrivs att 2 kap. 1 och 3 §§, 4 kap. 8 §, 5 kap. 5 § och 15 kap. 1 § äktenskapsbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

1 §

Den som är under 18 år får inte ingå äktenskap utan tillstånd av länsstyrelsen i det län där den underårige har sitt hemvist.

Den som är under 18 år får inte ingå äktenskap utan tillstånd av myndighet som anges i 15 kap. 1 §. Tillstånd får meddelas endast om det finns särskilda skäl.

3 §

Äktenskap får inte ingås mellan dem som är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller är helsyskon.

Halvsyskon får inte ingå äktenskap med varandra utan tillstånd av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

Halvsyskon får inte ingå äktenskap med varandra utan tillstånd av myndighet som anges i 15 kap. 1 §.

Lydelse enligt SFS 2003:644

Föreslagen lydelse

4 kap.

8 §¹

Vigsselförrättaren skall genast sända underrättelse om vigseln till Skatteverket.

Vid underrättelse om vigsel skall Skatteverket kontrollera att vigseln har föregåtts av hindersprövning. Om en sådan prövning inte har gjorts eller om vigseln har förrättats trots att det funnits hinder mot äktenskapet, skall Skatteverket sända underrättelse om förhållandet till den som skall anmäla eller pröva frågor om disciplinansvar, åtalsanmälan, avskedande eller entledigande beträffande vigsselförrättaren. I de fall som avses i 5 kap. 5 § första stycket skall Skatteverket även underrätta allmän åklagare.

¹ Senaste lydelse 1994:1976.

5 kap.**5 §²**

Om äktenskapet har ingåtts trots att makarna är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller är helsyskon, har var och en av makarna rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid. Detsamma gäller om äktenskapet har ingåtts trots att någon av makarna redan var gift eller partner i ett registrerat partnerskap och det tidigare äktenskapet eller partnerskapet inte har blivit upplöst.

Föreligger tvegifte, har var och en av makarna i det tidigare äktenskapet rätt att få detta upplöst genom äktenskapsskillnad utan föregående betänketid. Detsamma gäller om partnerskap registrerats trots att någon av parterna då var gift.

I fall som avses i första stycket kan talan om äktenskapsskillnad föras även av allmän åklagare.

En make har rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid om det görs sannolikt att maken har tvingats att ingå äktenskapet eller om maken har ingått äktenskapet före 18 års ålder utan behörig myndighets tillstånd. Om äktenskapet har ingåtts trots att makarna är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller är helsyskon, har var och en av makarna rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid. Detsamma gäller om äktenskapet har ingåtts trots att någon av makarna redan var gift eller partner i ett registrerat partnerskap och det tidigare äktenskapet eller partnerskapet inte har blivit upplöst.

I de fall som avses i första stycket kan talan om äktenskapsskillnad föras även av allmän åklagare. I de fall som avser äktenskap som ingåtts av underårig är socialnämnden i den kommun där personen är folkbokförd eller, om personen inte är folkbokförd här i landet, i den kommun där han eller hon vistas skyldig att på begäran lämna yttrande samt de upplysningar som kan vara av betydelse för frågans bedömning till åklagaren. En annan socialnämnd som har tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse i frågan är skyldig att lämna sådana på begäran av den socialnämnd som skall yttra sig.

² Senaste lydelse 1994:1118.

15 kap.

1 §

En ansökan om tillstånd till äktenskap enligt 2 kap. 1 eller 3 § prövas av länsstyrelsen i ett län där en sökande är folkbokförd. Saknas en sådan behörig länsstyrelse prövas ansökan av Länsstyrelsen i Stockholms län.

I ärenden om tillstånd till äktenskap enligt 2 kap. 1 § skall länsstyrelsen bereda den underåriges vårdnadshavare tillfälle att yttra sig, om det kan ske. Yttrande skall också inhämtas från socialnämnden i den kommun där den underårige har sitt hemvist.

I ärenden som rör underårig skall länsstyrelsen bereda den underåriges vårdnadshavare tillfälle att yttra sig, om det kan ske. Yttrande samt de upplysningar som kan vara av betydelse för frågans bedömning skall inhämtas från socialnämnden i den kommun där den underårige är folkbokförd eller, om den underårige inte är folkbokförd här i landet, i den kommun där han eller hon vistas. En annan socialnämnd som har tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse i frågan är skyldig att lämna sådana på begäran av den socialnämnd som skall yttra sig. I ärenden som rör halvsyskon skall länsstyrelsen inhämta yttrande från Socialstyrelsen.

Meddelar länsstyrelsen tillstånd till äktenskapet, får beslutet överklagas av den underåriges vårdnadshavare.

Ett beslut att tillåta en underårig att ingå äktenskap får överklagas av den underåriges vårdnadshavare.

Denna lag träder i kraft den 1 maj 2004. För äktenskap som har ingåtts före ikraftträdandet gäller bestämmelserna i 5 kap. 5 § i sin äldre lydelse.

2 Förslag till lag om ändring i lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap

Prop. 2003/04:48
Bilaga 4

Härigenom föreskrivs att 1 kap. 3 § lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

3 §

Registrering får inte ske beträffande den som är under 18 år eller dem som är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller är halvsyskon.

Registrering får inte heller ske beträffande halvsyskon utan tillstånd av *regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.*

Registrering får inte ske av den som är gift eller som redan är registrerad partner.

Rätten till registrering av ett partnerskap prövas enligt svensk lag.

Denna lag träder i kraft den 1 maj 2004.

3 Förslag till lag om ändring i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap

Prop. 2003/04:48
Bilaga 4

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap¹
dels att 1 kap. 2, 3 och 10 §§ skall upphöra att gälla,
dels att 1 kap. 1 och 7 §§ skall ha följande lydelse,
dels att det i lagen skall införas en ny paragraf, 1 kap. 8 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

1 §²

Vill *någon* ingå äktenskap inför svensk myndighet, *prövas hans rätt därtill enligt lagen i den stat där han är medborgare, om ej annat följer av vad som sägs här nedan.*

Vill *en man och en kvinna* ingå äktenskap inför *en* svensk myndighet, *skall det prövas om det finns något hinder mot äktenskapet enligt svensk lag.*

Om varken mannen eller kvinnan är svensk medborgare eller har hemvist i Sverige, skall det dessutom prövas att var och en av dem har rätt att ingå äktenskapet enligt lagen i en efter eget val angiven stat där han respektive hon antingen är medborgare eller har hemvist. Om båda begär det och det finns särskilda skäl, får dock prövningen ske med tillämpning av enbart svensk lag även i sådant fall.

7 §³

Äktenskap som ingåtts utom riket enligt främmande lag anses giltigt till formen, om det är giltigt i den stat där det ingicks. Har äktenskap ingåtts inför diplomatisk eller konsulär tjänsteman eller annan, som av främmande stat förordnats att förrätta vigsel i annan främmande stat, anses äktenskapet också giltigt till formen, om det är giltigt i den stat som meddelat förordnandet.

Även i annat fall än som avses i första stycket skall äktenskap som

Även i annat fall än som avses i första stycket skall äktenskap som

¹ Senaste lydelse av lagens rubrik 1971:797

1 kap. 2 § 1976:1120

1 kap. 3 § 1973:942

1 kap. 10 § 1998:367.

² Senaste lydelse 1973:942.

³ Senaste lydelse 1973:942.

ingåtts utom riket anses giltigt till formen, om det är giltigt i den eller de stater där mannen och kvinnan voro medborgare.

ingåtts utom riket anses giltigt till formen, om det är giltigt i den eller de stater där mannen och kvinnan var medborgare eller hade hemvist.

Prop. 2003/04:48
Bilaga 4

8 a §

Ett äktenskap som har ingåtts enligt utländsk lag erkänns inte i Sverige

1) om det vid tidpunkten för äktenskapets ingående skulle ha funnits hinder mot det enligt svensk lag och minst en av parterna var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige eller

2) om det är sannolikt att det har ingåtts under tvång.

Vad som sägs i första stycket gäller inte om det finns särskilda skäl att erkänna äktenskapet.

1. Denna lag träder i kraft den 1 maj 2004. Bestämmelserna i 1 kap. 8 a § tillämpas dock inte på äktenskap som har ingåtts före ikraftträdandet.

2. Bestämmelserna i 1 kap. 1 § i sin nya lydelse tillämpas även om hindersprövning har begärts före den 1 maj 2004.

3. Hindersprövning som gjorts före den 1 maj 2004 med tillämpning av utländsk lag gäller inte för vigsel efter den 30 april 2004, om den person som avser att ingå äktenskap är under 18 år eller fråga är om äktenskap mellan halvsyskon.

4 Förslag till lag om ändring i lagen (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan

Prop. 2003/04:48
Bilaga 4

Härigenom föreskrivs att 3 § lagen (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §

Om Kammarkollegiet finner att ett trossamfund som fått tillstånd att förrätta vigsel inte längre uppfyller kraven enligt 1 §, skall Kammarkollegiet återkalla tillståndet.

Uppfyller en vigselförrättare inte längre kraven enligt 2 § andra stycket eller missköter vigselförrättaren sin uppgift, skall Kammarkollegiet återkalla förordnandet att vara vigselförrättare.

Uppfyller en vigselförrättare inte längre kraven enligt 2 § andra stycket eller missköter vigselförrättaren sin uppgift, skall Kammarkollegiet återkalla förordnandet att vara vigselförrättare. *I samband med en sådan återkallelse skall Kammarkollegiet utreda om det finns grund för att enligt första stycket återkalla samfundets tillstånd att förrätta vigsel.*

Ett förordnande att vara vigselförrättare skall återkallas av Kammarkollegiet, om samfundet begär det.

Om en vigselförrättare avlider, skall samfundet snarast anmäla detta till Kammarkollegiet.

Denna lag träder i kraft den 1 maj 2004.

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 2003-12-04

Närvarande: f.d. regeringsrådet Karl-Ingvar Rundqvist, justitierådet Nina Pripp och regeringsrådet Göran Schäder.

Enligt en lagrådsremiss den 13 november 2003 (Justitiedepartementet) har regeringen beslutat inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i äktenskapsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap,
3. lag om ändring i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap,
4. lag om ändring i lagen (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan.

Förslagen har inför Lagrådet föredragits av ämnessakkunnige Torbjörn Malm.

Förslagen föranleder följande yttrande av *Lagrådet*:

Allmänt om lagförslagen

Lagrådsremissen innehåller flera förslag som syftar till att förbättra skyddet för enskilda mot påtvingade och för tidiga äktenskap. Förslagen gäller såväl svenska som utländska äktenskap, dvs. äktenskap ingångna enligt svensk eller utländsk lag. Till viss del rör förslagen även partnerskap enligt lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap.

Barnäktenskap

Enligt svensk rätt gäller att den som är under 18 år inte får ingå äktenskap utan tillstånd av länsstyrelsen (2 kap. 1 § äktenskapsbalken, ÄktB). Tillstånd skall enligt lagrådsremissen få meddelas endast om det finns särskilda skäl.

Om en svensk vigsel förrättas trots att någon av parterna är under 18 år och saknar tillstånd att ingå äktenskap, hindrar inte detta enligt gällande rätt att ett äktenskap ändå anses ingånget. Någon ändring i detta avseende föreslås inte. Däremot föreslås att den underårige maken i ett sådant fall skall ha rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid och att också allmän åklagare skall kunna föra talan om omedelbar äktenskapsskillnad (5 kap. 5 § ÄktB). Det föreslås också att om en man och en kvinna vill ingå äktenskap inför en svensk myndighet, det alltid skall prövas enligt i vart fall svensk lag om det finns något hinder mot äktenskapet, oavsett i vilket land parterna är medborgare eller har sitt hemvist (se närmare 1 kap. 1 § lagen 1904:26 s. 1 om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap, IÄL).

Lagrådet har ingen erinran mot dessa förslag gällande verkan av en svensk vigsel, men återkommer i det följande till förslaget vad gäller utländska äktenskap som ingåtts med en underårig i fall då någon av parterna har svensk anknytning.

För att – som det sägs – motverka ett kringgående av den svenska lagen, föreslås vidare att ett äktenskap som har ingåtts enligt utländsk lag inte skall erkännas här i landet, om det vid tidpunkten för äktenskapets ingående skulle ha funnits hinder mot det enligt svensk lag och minst en av parterna var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige (se närmare 1 kap. 8 a § första stycket 1 IÄL). Fanns det emellertid inte någon svensk anknytning av detta slag, kommer ett sådant utländskt äktenskap således i princip att erkännas här. Detta innebär exempelvis att ett äktenskap mellan utländska medborgare i princip kommer att erkännas även om det ingåtts enligt utländsk lag under tid då paret varit bosatt här i landet men ännu inte hunnit etablera hemvist här. Hade emellertid någon av dem endast en kort tid före vigseln erhållit svenskt medborgarskap eller svenskt hemvist, skall äktenskapet enligt huvudregeln inte erkännas här.

Som uttalas i remissen har erkännande av ett utländskt äktenskap flera betydelsefulla verkningar. Inför ställningstagandet till frågan om en bestämmelse bör införas med det innehåll som föreslås i 1 kap. 8 a § första stycket 1 IÄL vore det därför enligt Lagrådets mening värdefullt med en i vart fall översiktlig redogörelse för rättsverkningarna här i landet av ett erkännande respektive icke-erkännande av ett utländskt äktenskap. Här kan t.ex. nämnas att om det utländska äktenskapet erkänns här, vid tillämpning av svensk lag, den make som saknar förmåga att bidra till makarnas underhåll rätt till underhåll av den andre efter dennes förmåga. Underhållsskyldigheten ligger fast oavsett om makarna bor tillsammans eller inte, så länge äktenskapet består och även under en övergångstid efter en äktenskapsskillnad kan en underhållsskyldighet föreligga (6 kap. 1 och 2 §§ samt 7 § andra stycket ÄktB). Vidare föreligger giftorättsgemenskap mellan makarna om inte annat avtalas (7 kap. ÄktB), de har arvsrätt efter varandra (3 kap. 1 § ärvdebalken) och de har på grund av lag gemensam vårdnad om sina gemensamma barn (6 kap. 3 § föräldrabalken). Vidare gäller att en underårig som ingår äktenskap inte längre står under någon annans vårdnad (6 kap. 2 § första stycket samma balk). De nu nämnda rättsverkningarna inträder inte, om det utländska äktenskapet inte erkänns. Det betyder t.ex. att den underårige inte kan hävda någon rätt till underhåll, vare sig den underårige sammanbor med sin partner eller inte. Om den underårige vill lämna sin partner har den underårige inte heller någon rätt till eller rätt att överta makarnas gemensamma bostad eller bohag under andra förutsättningar än som följer av lagen (1987:232) om sambors gemensamma hem.

Om det anses föreligga även andra skäl än den uppgivna risken för kringgående av den svenska lagen för att införa en särreglering för utländska äktenskap där någon av parterna är underårig och någon av dem har svensk anknytning vore det värdefullt om också dessa redovisades.

Enligt Lagrådets mening kan det ifrågasättas om skälet för den föreslagna särregleringen att stävja ett kringgående av den svenska lagstiftningen har fog för sig. Det förhållandet att en svensk vigsel förrättats trots att kvinnan eller mannen varit underårig och utan tillstånd att ingå äktenskapet föreslås inte heller i fortsättningen innebära att äktenskapet är ogiltigt enligt svensk lag, dvs. ett under sådana

förhållanden ingånget äktenskap erkänns som gällande här. Det kan visserligen sägas att risken för att underåriga trots åldershinder ingår äktenskap genom svensk vigsel får antas vara liten mot bakgrund av de krav på hindersprövning som finns i äktenskapsbalken och att detta kan ställas mot att underårighet inte alltid utgör äktenskapshinder i andra länder. Svenska myndigheter torde dock ha goda möjligheter att få kännedom om fall då en underårig med hemvist här i landet ingått äktenskap enligt utländsk lag vilket enligt svenskt synsätt inte borde ha kommit till stånd, och att då kunna ingripa för att få äktenskapet upplöst.

Att utländska äktenskap inte skall erkännas här i landet när någon av parterna varit underårig och det också funnits svensk anknytning till någon av dem skall enligt förslaget dock inte gälla om det finns särskilda skäl att erkänna äktenskapet (1 kap. 8 a § andra stycket IÄL). Något krav på obligatorisk prövning i domstol för att med rättslig verkan få fastställt om särskilda skäl föreligger föreslås emellertid inte. En sådan domstolsprövning kan komma till stånd endast efter initiativ från någon av de berörda parterna. Enligt uttalande i remissen skall frågan om det finns särskilda skäl att erkänna det utländska äktenskapet i princip prövas med hänsyn till förhållandena när äktenskapet ingicks. Att en underårig make blivit myndig, skall inte vara skäl för ett erkännande. Dock skall andra omständigheter som inträffat efter det att äktenskapet ingicks kunna beaktas, t.ex. att parterna efter något eller några år inrättat sig efter att de är gifta, att parterna presenterar uppgifter som visar att ett vägrat erkännande skulle få allvarliga negativa konsekvenser för dem eller att parterna har hemmavarande barn.

Enligt Lagrådet inger förslaget betänkligheter utifrån skilda aspekter.

På familjerättens område finns flera exempel på att utländska domstols- eller myndighetsavgöranden erkänns här i landet. Kriterierna för erkännande, vanligtvis enbart personens anknytning genom hemvist eller medborgarskap i det land där avgörandet meddelades, torde i allmänhet inte medföra några större svårigheter för myndigheter och enskilda att bedöma när kriterierna är uppfyllda. Om frågan om erkännande av ett utländskt äktenskap med svensk anknytning – som i det nu framlagda förslaget – blir beroende av ”särskilda skäl” försämras däremot möjligheten till förutsebarhet markant. Som några remissinstanser också framhållit kan förslaget leda till att skilda myndigheter bedömer saken olika om något rättskraftigt avgörande inte meddelats.

Lagrådet ställer sig tveksamt till förslaget också med hänsyn till att avsikten sägs vara att även förhållanden som råder efter det att äktenskapet ingåtts skall kunna påverka bedömningen av om det finns särskilda skäl att erkänna äktenskapet här eller inte. Situationen kan i sak jämföras med fallet att en svensk vigsel förrättats trots att det inte gått till så som lagen föreskriver och något äktenskap därför inte anses föreligga. Någon möjlighet att i efterhand förklara äktenskapet giltigt ger inte ÄktB. Däremot kan vigseln godkännas i efterhand med verkan att äktenskapet blir gällande. Men för ett sådant godkännande krävs synnerliga skäl (4 kap. 2 § tredje stycket). Enligt föreslagna 1 kap. 8 a § första stycket 1 IÄL skall ett utländskt äktenskap inte erkännas här i landet om någon av parterna var underårig och någon av dem hade svensk anknytning när vigseln ägde rum. Det synes svårt att motivera varför kriterierna i ÄktB och IÄL skall vara olika i fråga om möjligheterna att i

efterhand skapa ett giltigt äktenskap med hänsyn till omständigheter hänförliga till tiden efter vigseln.

Det synes vidare oklart från vilken tidpunkt det utländska äktenskapet får giltighet i Sverige i det fall erkännandet grundas på det föreslagna 1 kap. 8 a § andra stycket IÄL. Det är enligt förslaget äktenskapet som sådant som erkänns, inte det beslut eller den förrättning genom vilken det utländska äktenskapet konstituerades. Mot bakgrund av att det följer flera och betydelsefulla rättsverkningar av ett äktenskap är det angeläget att någon tvekan inte kan råda om när ett äktenskap som erkänns här i landet föreligger. Frågeställningen synes inte uppmärksammas i remissen.

Även av andra skäl finns det anledning att sätta frågetecken. Det gäller t.ex. den i remissen nämnda möjligheten att ett utländskt äktenskap skall kunna erkännas enligt 1 kap. 8 a § andra stycket IÄL om paret har barn. Det är oklart om härmed åsyftas endast gemensamma barn (se den allmänna motiveringen) eller hemmavarande barn (se författningskommentaren) för att äktenskapet skall erkännas. I remissen sägs att det normalt inte torde vara förenligt med barnens bästa att i det nämnda fallet neka ett erkännande. Att ett äktenskap skulle erkännas av ett sådant skäl innebär att hänsyn skall tas till andra omständigheter än sådana som är hänförliga till parterna själva. En sådan rättstillämpning skulle kunna motverka de strävanden till skydd för den underårige som lagändringen är avsedd att utgöra. Det finns också en risk för att, i syfte att få äktenskapen erkända här i landet, underåriga kan komma att utsättas för ett alltför tidigt föräldraskap som annars inte skulle ha aktualiserats för dem. Det kan i sammanhanget noteras att lagrådsremissen inte har gått in på frågan huruvida det finns utrymme för att presumera att kvinnans partner är fader till barn som kvinnan fött efter det att parterna ingått äktenskap enligt utländsk lag, men detta äktenskap inte är erkänt här i landet och en prövning enligt 1 kap. 8 a § andra stycket IÄL aktualiseras.

Sammanfattningsvis ifrågasätter Lagrådet behovet av den särreglering som föreslås i fråga om erkännande av utländska äktenskap med underårig där någon av parterna har svensk anknytning. Det kan också sättas i fråga om förslaget kan antas tillgodose de syften som angetts. Det kan vidare befaras att förslaget till 1 kap. 8 a § andra stycket IÄL i enskilda fall kan leda till oklarhet i fråga om en enskilds civila status, ett område där behovet av tydlighet är särskilt framträdande. Lagrådet anser sig inte kunna tillstyrka förslaget.

Lagrrådet vill i detta sammanhang uppmärksamma också förslaget till ändring av 5 kap. 5 § ÄktB att en underårig som ingått äktenskap utan föreskrivet tillstånd skall ha rätt att få omedelbar äktenskapsskillnad. Någon tidsgräns för rätten att väcka en sådan talan har inte föreslagits, men frågan kan behöva övervägas under den fortsatta beredningen. Domstolen kan med förslaget inte vägra omedelbar äktenskapsskillnad, vilket t.ex. gör det möjligt för en make som i unga år ingått äktenskap utan behörigt tillstånd att återropa förhållandet lång tid därefter för att få äktenskapsskillnad utan betänketid. Det blir också möjligt för en make – som fått sitt utländska äktenskap erkänt i Sverige av särskilda skäl med tillämpning av 1 kap. 8 a § andra stycket IÄL – att därefter, oavsett om förhållandena ändrats, begära och få omedelbar äktenskapsskillnad. Om skälet för erkännandet var hänsynen till barnen i äktenskapet, medför den föreslagna regleringen i 5 kap. 5 § ÄktB att en make som motsatt sig att

det utländska äktenskapet erkändes, kan erhålla äktenskapsskillnad utan den betänketid som annars hade krävts just av hänsyn till barnen.

Prop. 2003/04:48
Bilaga 5

Tvångsäktenskap

I lagrådsremissen föreslås att en make skall ha rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid, om det görs sannolikt att maken har tvingats att ingå äktenskapet (5 kap. 5 § första stycket ÄktB). Vidare föreslås att ett äktenskap som har ingåtts enligt utländsk lag inte skall erkännas här i landet, om det är sannolikt att det har ingåtts under sådant förhållande (1 kap. 8 a § första stycket 2 IÄL).

Med remissen föreslås en särreglering på ett område som är av principiellt stort intresse, nämligen frågan om möjligheten att angripa ett äktenskaps giltighet på annan grund än att vigselförrättningen förklaras ogiltig. Före 1973 års ändringar i dåvarande giftermålsbalken kunde återgång av äktenskap ske bl.a. på den grunden att makes samtycke till äktenskapet till följd av bristande rättslig handlingsförmåga, tvång, svek eller misstag inte var sådant att det kunde anses bindande för honom eller henne (10 kap. i balken). Med 1973 års reform avskaffades återgångsinstitutet och i propositionen hänvisades till de nya möjligheter som föreslogs i fråga om rätten att erhålla äktenskapsskillnad (se närmare prop. 1973:32 s. 116 ff.). Hur rättsläget är idag vad gäller de nyssnämnda situationer som kunde föranleda återgång av äktenskap torde emellertid inte vara så alldeles klart (se om frågeställningen bl.a. Agell i Festskrift till Gösta Walin, Äktenskapets giltighet – en civilrättslig och en förvaltningsrättslig fråga, s. 21 ff.). Enligt Lagrådets mening bör frågan om införandet av en rätt till omedelbar äktenskapsskillnad respektive ett icke-erkännande av utländska äktenskap i fall av tvångsäktenskap belysas i ett vidare perspektiv än vad innehållet i lagrådsremissen ger utrymme för innan ställning tas till det nu framlagda förslaget. Att nu introducera en särreglering för tvångsäktenskap leder till ökad osäkerhet om rättsläget i fråga om sådana äktenskap som ingåtts av misstag, under svek eller av personer med bristande rättskapacitet. Lagrådet anser sig därför inte kunna tillstyrka förslaget på föreliggande underlag.

Förslaget till lag om ändring i äktenskapsbalken

4 kap. 8 §

Enligt 3 kap. 4 § skall hindersprövning ske innan ett äktenskap ingås och denna prövning skall göras av skattemyndigheten (från och med den 1 januari 2004 Skatteverket). Enligt förslaget till ett nytt andra stycke i 4 kap. 8 § skall Skatteverket vid underrättelse om vigsel kontrollera att vigseln har föregåtts av hindersprövning. Om en sådan prövning inte har gjorts eller om vigseln har förrättats trots att det funnits hinder mot äktenskapet, har Skatteverket skyldighet att lämna underrättelse om förhållandet enligt närmare föreskrifter. Den föreslagna lagtexten kan uppfattas så att Skatteverket, för att kunna fullgöra sin skyldighet, även efter det att vigseln har ägt rum måste pröva om det förelegat något hinder mot äktenskapet. Enligt vad som upplysts under föredragningen är

inte detta avsikten. Vad Skatteverket skall göra är endast att kontrollera att hindersprövning har ägt rum och att inget hinder mot äktenskapet därvid kommit fram (jfr 4 kap. 5 §).

För att ge tydligare uttryck åt det innehåll som är avsett kan andra stycket förslagsvis ges följande lydelse inledningsvis: ”Vid underrättelse om vigsel skall Skatteverket kontrollera att vigseln har föregåtts av hindersprövning och att vid denna prövning något hinder mot äktenskapet inte kommit fram. Om en sådan prövning inte har förekommit eller om vigseln har förrättats trots att det vid prövningen kommit fram hinder mot äktenskapet, skall Skatteverket - - - allmän åklagare.”

5 kap. 5 §

Som framgått av vad Lagrådet redan anfört tillstyrker Lagrådet inte lagförslaget vad gäller rätten för en make att få omedelbar skilsmässa om det görs sannolikt att han eller hon har tvingats att ingå äktenskapet.

I remissen har uttalats att tvånget för att kunna läggas till grund för ett beslut om omedelbar äktenskapsskillnad som regel bör ha varit av sådan karaktär att det har utgjort straffbar handling, men att det inte helt kan uteslutas att det även förekommer andra situationer i vilka det utövade tvånget framstår som så allvarligt att kravet på betänketid inte bör upprätthållas. De exempel som lämnas ger närmast uttryck för att omedelbar äktenskapsskillnad skall kunna erhållas även i andra fall än då det förekommit ett bakomliggande tvång, t.ex. underförstådda hot eller att äktenskapet ingåtts genom ombud utan den enskilde partens samtycke. Lagrådet vill därför ifrågasätta om inte en lämpligare utformning av förslaget, om detta vidhålls, vore att i stället välja en formulering där omedelbar äktenskapsskillnad kan erhållas om inte parterna lämnat frivilligt samtycke (jfr artikel 1.1 i FN-konventionen angående samtycke till, minimiålder för samt registrering av äktenskap).

Förslaget till lag om ändring i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap

1 kap. 8 a §

Som framgått anser sig Lagrådet inte kunna tillstyrka de föreslagna föreskrifterna såvitt dessa tar sikte på äktenskap med underåriga utan tillstånd från behörig myndighet och tvångsäktenskap. Med utgångspunkt häri finner Lagrådet inte tillräckliga skäl för det föreslagna första stycket 1 såvitt avser övriga fall då det skulle ha funnits hinder mot äktenskapet enligt svensk lag. Lagrådet förordar därför att den föreslagna paragrafen inte införs. I övrigt hänvisas till vad som ovan uttalats i andra stycket under 5 kap. 5 § i förslaget till lag om ändring i äktenskapsbalken.

Övriga lagförslag

Lagrådet lämnar förslagen utan erinran.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 18 december 2003

Närvarande: statsministern Persson, ordförande, och statsråden Ulvskog, Freivalds, Sahlin, Pagrotsky, Östros, Messing, Engqvist, Lövdén, Ringholm, Bodström, Sommestad, Karlsson, Lund, Andnor, Nuder, Johansson, Hallengren, Björklund, Holmberg, Jämtin

Föredragande: statsrådet Bodström

Regeringen beslutar proposition 2003/04:48 Åtgärder mot barnäktenskap och tvångsäktenskap.